

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

DAVORKA ZRILIĆ

**UREJANJE PROBLEMATIKE DRŽAVLJANSTVA V
PRIBALTSKIH DRŽAVAH**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2004

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Davorka Zrilić

Mentor: izr. prof. dr. Miran Komac

**UREJANJE PROBLEMATIKE DRŽAVLJANSTVA V
PRIBALTSKIH DRŽAVAH**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2004

KAZALO

SEZNAM KRATIC

1	UVOD	1
2	METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR.....	3
2.1	CILJI NALOGE.....	3
2.2	STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA.....	3
2.3	METODOLOGIJA	4
2.4	HIPOTEZI.....	4
2.5	TERMINOLOGIJA	4
2.5.1	MANJŠINA – NARODNA IN ETNIČNA.....	4
2.5.2	INTEGRACIJA	7
2.5.3	NATURALIZACIJA	8
2.5.4	DRŽAVLJANSTVO	9
3	RUSKA POPULACIJA NA OBMOČJU BALTIKA SKOZI ČAS	14
3.1	DO KONCA 2. SVETOVNE VOJNE.....	14
3.1.1	ESTONIJA.....	14
3.1.2	LATVIJA.....	17
3.1.3	LITVA	19
3.1.4	POVZETEK.....	20
3.2	RAZVOJ PRIBALTSKIH REPUBLIK ZNOTRAJ SOVJETSKE ZVEZE	20
3.2.1	ESTONIJA.....	21
3.2.2	LATVIJA.....	22
3.2.3	LITVA	23
3.2.4	POVZETEK.....	24
4	POLOŽAJ RUSKE MANJŠINE V NOVONASTALIH BALTSKIH DRŽAVAH PO LETU 1989	25
4.1	ETNIČNA PODOBA BALTSKIH DRŽAV	25
4.1.1	ESTONIJA.....	25
4.1.2	LATVIJA.....	27
4.1.3	LITVA	28
4.1.4	POVZETEK.....	30

4.2	REŠEVANJE PROBLEMATIKE DRŽAVLJANSTVA	31
4.2.1	ESTONIJA.....	31
4.2.1.1	Proces naturalizacije	33
4.2.1.2	Nedržavljeni.....	34
4.2.2	LATVIJA.....	35
4.2.2.1	Proces naturalizacije v Latviji.....	36
4.2.2.2	Nedržavljeni.....	39
4.2.3	LITVA	41
4.2.4	POVZETEK.....	42
5	VPLIV (NEUREJENEGA) POLOŽAJA RUSKE MANJŠINE NA RUSKO ZUNANJO POLITIKO DO BALTSKIH DRŽAV	43
5.1	RUSIJA – ESTONIJA.....	44
5.2	RUSIJA – LATVIJA.....	45
5.3	RUSIJA – LITVA.....	46
6	VERIFIKACIJA HIPOTEZ IN ZAKLJUČEK	47
7	SEZNAM VIROV.....	50
7.1	PRIMARNI VIRI.....	50
7.2	SEKUNDARNI VIRI	51
8	PRILOGE.....	56

SEZNAM KRATIC

SZ	- Sovjetska zveza
SE	- Svet Evrope
ZSSR	- Zveza sovjetskih socialističnih republik
KGB	- Komite državne varnosti (Rusija)
ELRMJ	- Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih
SSKJ	- Slovar slovenskega knjižnega jezika

1 UVOD

Ruski vpliv je zaznamoval zgodovinski in politični razvoj baltskih držav. V 18. in 19. stoletju je bila večina današnjega ozemlja baltskih držav pod sovjetsko nadvlado. Po prvi svetovni vojni so tri baltske države, Litva, Latvija in Estonija, imele neodvisno državo vse do leta 1940, ko je bilo celotno območje okupirano in priključeno k Sovjetski zvezi. Kljub vsemu pa so bile te tri baltske države ves čas med najbolj uspešnimi območji Sovjetske zveze in hkrati tudi najbolj evropeizirane.

Konec 80-ih let 20. stoletja so baltske države, kot posledica liberalnih reform sovjetskega režima (glasnost in perestrojka), ki jih je uvedel Gorbačov, začele kazati težnje po neodvisnosti, ki so jo v začetku 90-ih tudi dosegle.

Čas ruske nadvlade zaznamujeta dve obdobji intenzivne asimilacije baltskih narodov, in sicer v 80-ih letih 19. stoletja in v obdobju komunizma po drugi svetovni vojni. Med sovjetsko okupacijo je v baltske države prišlo ogromno sovjetskih, po večini ruskih priseljencev kot uslužbencev v administraciji ter vojski in z namenom izboljšanja njihovega življenjskega standarda.¹ Iz istih razlogov je tu po upokojitvi ostajalo tudi vojaško osebje, ki je bilo v času službovanja nastanjeno na področju baltskih držav. Posledično je po osamosvojitvi, na območju baltskih držav ostala znatna rusko govoreča manjšina, ki narodnostno ni pripadala nobenemu dominantnemu narodu v določeni baltski državi.

Ob padcu komunizma v vzhodni Evropi in po razpadu Sovjetske zveze ni nihče razmišljal o usodi Rusov, ki so ostali zunaj meja Rusije. Po nekaterih ocenah naj bi okoli 25 milijonov etničnih Rusov živelo zunaj meja Rusije. Države, v katerih živijo tako Rusi kot tudi ostale manjšine, so se morale odločiti, kaj storiti z njimi. Vsaka od nekdanjih sovjetskih republik je našla svojo rešitev vprašanja ruske manjšine.

Osnovni problem ruske manjšine v pribaltskih državah je problem njene integracije v večinsko družbo v državi, v kateri živijo. Jedro tega problema pa izvira iz dejstva, da zelo veliko število pripadnikov ruske manjšine, ki živijo na ozemlju baltskih držav nima državljanstva države, v kateri živijo. Zakoni o državljanstvu, ki so bili v baltskih državah sprejeti po osamosvojitvi v začetku 90-ih, so še bolj otežili življenje ruske manjšine, saj so postavili visoke zahteve oz. celo onemogočili pridobitev državljanstva. Povzročili so, da

---

¹ Baltske republike so bile gospodarsko in ekonomsko najbolj razvite republike znotraj Sovjetske zveze.

Rusi v teh državah živijo kot tujci, v pravnem in sociološkem pomenu. Državljanstvo je (pogosto) prva stopnica v procesu uspešne integracije. Neintegrirane etnične skupine pa bore malo prispevajo k homogenizaciji družb, v katerih živijo. Neurejeni položaj manjšin je tudi velik problem varnosti, saj neintegrirane manjšine lahko padejo pod vpliv matičnih držav, v tem primeru Rusije, še posebej, ker ta vidi v teh ozemljih strateški interes.

V vseh treh naštetih državah se ruska manjšina sooča z različnimi stopnjami diskriminacije in s pomanjkanjem državljanskih pravic. Potrebno pa je poudariti, da se je vsaka od naštetih treh držav drugače lotila reševanja nastale situacije.

2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 CILJI NALOGE

V diplomskem delu želim prikazati in analizirati problematiko državljanstva, s katero se soočajo pripadniki ruske manjšine v treh baltskih državah. Predstaviti želim vzroke, trenutni položaj in pa akcije oz. procese, ki potekajo v posamezni državi, da bi se položaj ruske manjšine izboljšal in bi tej manjšini omogočili pridobitev državljanstva države, v kateri živijo, ter s tem zagotovili osnovne človekove in državljanske pravice. Državljanstvo je tudi eden izmed pogojev za pridobitev statusa manjšine in seveda za uveljavljanje nabora posebnih pravic.

2.2 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA

Uvodoma je predstavljen oris problematike, vezane na položaj ruske manjšine v baltskih državah.

V nadaljevanju so predstavljeni cilji naloge, struktura naloge, metode analize ter osnovni hipotezi naloge. Predstavljena je tudi analiza pojmov vezanih na preučevanje pojavov, ki jih spremljam in so nujni za vsebino dela.

Osrednji del diplomskega dela je sestavljen iz treh poglavij.

V tretjem poglavju je predstavljena zgodovina ruske populacije na področju Baltika do leta 1989. Znotraj tega poglavja ločimo dve obdobji in sicer: čas do konca 2. svetovne vojne in čas, ko so bile baltske države del Sovjetske zveze.

Četrty del naloge je osrednji del diplomskega dela in obsega prikaz položaja ruske manjšine v posamezni baltski državi po osamosvojitvi. Najprej je prikazana etnična podoba baltskih držav ter analiza položaja ruske manjšine, v nadaljevanju pa je predstavljeno, kako se je reševanja problematike državljanstva lotila posamezna država.

Kako položaj ruske manjšine v baltskih državah vpliva na odnos Rusije do teh držav je predstavljeno v petem poglavju.

V zaključku povzamem temeljne ugotovitve diplomskega dela in se opredelim do hipotez, postavljenih na začetku naloge.

2.3 METODOLOGIJA

V diplomski nalogi uporabljam naslednje metode:

- *deskriptivno* za opredelitev in razlago temeljnih pojmov,
- *analiza* vsebine relevantnih *pisnih virov*: *primarnih* (ustave, zakoni, mednarodne konvencije, dokumenti) in *sekundarnih* (knjige, članki, revije, časopisi, internet) v poglavjih o zakonski in ustavni ureditvi manjšinske problematike,
- *zgodovinsko*, s pomočjo katere sem predstavila zgodovino ruske populacije na območju baltskih držav,
- *primerjalno* za primerjavo stanja in različnih pristopov reševanja manjšinske problematike v treh državah.

2.4 HIPOTEZI

1) Restriktivna politika podeljevanja državljanstva vodi v posebno obliko segregacije ruskih manjšin v baltskih državah.

2) Neintegrirane ruske manjšine so vir političnih tenzij med baltskimi državami in Rusko federacijo.

2.5 TERMINOLOGIJA

Naj na tem mestu predstavim nekaj osnovnih pojmov, ki jih bom uporabljala skozi celotno nalogo in so potrebni za razumevanje problematike, ki jo obravnavam v nalogi.

2.5.1 MANJŠINA – NARODNA IN ETNIČNA

Vse do dandanes ne obstaja neka enotna, obče sprejeta mednarodnopravna definicija manjšine saj dosedanji poskusi opredeliti pojem manjšina niso privedli do kake splošne definicije pojma. Za potrebe diplomske naloge bom predstavila definicije, ki sem jih srečala pri študiju mednarodnih odnosov.

Posebni poročevalec Združenih narodov Francesco Caportoti (1977, v Komac 2002: 97) je za potrebe študije², ki jo je pripravljaj, predlagal naslednjo definicijo pojma manjšina:

etnična, verska ali jezikovna manjšina je skupina, ki je številčno manjša od ostalega prebivalstva določene države in ki poseduje kulturne, fizične ali zgodovinske značilnosti, ali vero ali jezik, ki je različen od značilnosti, vere ali jezika ostalega prebivalstva.

Profesor Miran Komac (1990: 2) pod pojmom narodna manjšina obravnava "tisti del avtohtonih populacij, ki je po tem, ko je večinski del naroda, kateremu etnično pripadajo oblikoval svojo državo (lahko tudi v skupnosti z drugimi narodi), in ostal izven meja te države. Pripadniki narodnostne manjšine živijo bolj ali manj strnjeno v obmejnem področju, kjer se od večinskega naroda razlikujejo po jeziku, zgodovinskem spominu, običaju ter stremijo k ohranjanju narodne posebnost".

Z omenjeno problematiko se je ukvarjala tudi Parlamentarna skupščina Sveta Evrope, ki je leta 1993 pripravila predlog dodatnega protokola o posebnih manjšinskih pravicah,³ katerega naj bi dodali k Evropski konvenciji o človekovih pravicah.⁴ Predlog dodatnega protokola v 1. členu opredeljuje narodno manjšino kot skupino posameznikov v državi, ki

- a) prebivajo na ozemlju te države in so njeni državljani;
- b) ohranjajo dolgotrajne, trdne in trajajoče vezi s to državo;
- c) kažejo posebne etnične, kulturne, verske ali jezikovne značilnosti;
- d) so zadostno zastopani, čeprav po številu manjši od preostanka prebivalstva te države ali od regije v tej državi;
- e) jih motivira skrb za ohranjanje vsega, kar konstituira njihovo skupno identiteto, vključno z njihovo kulturo, njihovimi običaji, njihovo vero in njihovim jezikom (Roter 2003a: 12).

Omenjeni protokol in z njim opredelitev manjšine Odbor ministrov Sveta Evrope sicer ni sprejel, kljub temu pa je Parlamentarna skupščina kasneje pozvala države članice, naj načela protokola uresničujejo v svojih politikah do manjšin (Ermenc 2004: 10).

---

² *Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*. UN Document E/CN.4/Sub.2/384/Add.1-7 (1977).

³ Parlamentarna skupščina, Priporočilo 1201(1993). *Recommendation 1201(1993) on an additional protocol on the rights of minorities to the European Convention on human rights*. Sprejeta 1. 2. 1993, dostopno na <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA93/EREC1201.htm> (10. 7. 2004).

⁴ Evropska konvencija o človekovih pravicah. *European Convention on human rights*. ETS št. 5. Strasbourg: Svet Evrope. Sprejeta 4. 11. 1950, velja od 3. 9. 1953. Dostopna na <http://www.hri.org/docs/ECHR50.html> (12. 9. 2003).

Tudi Okvirna konvencija Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin,⁵ ki sicer predstavlja enega najpomembnejših mednarodnih dokumentov na področju varstva manjšin, ne vsebuje definicije narodnih manjšin temveč v 5. členu zgolj našteje bistvene elemente manjšinske identitete in sicer: vera, jezik, običaji ter kulturna dediščina.

Petra Roter, ki je v svoji študiji O pojmovanju manjšin (2003a) skušala zbrati in primerjati posamezne odmevnejše poskuse opredeljevanja pojma manjšina v sodobni mednarodni skupnosti ter raziskati, kakšno je danes prevladujoče pojmovanje tērmina manjšina, je prišla do ugotovitve, da je prav definicija tērmina narodna manjšina, ki jo je v začetku 90. let podala Parlamentarna skupščina Sveta Evrope, najbližje evropskemu pojmovanju narodnih manjšin. V nadaljevanju članka je navedla kriterije, ki jih vsebuje večina poskusov opredeljevanja manjšin kot objektov določenega varstva, oziroma pogoje, ki jih mora izpolnjevati skupina ljudi, da bi jo lahko označili kot manjšinsko skupnost, upravičeno do določenega varstva oziroma pravic. Roterjeva (2003a: 15) je navedla kriterije opredeljevanja manjšin v okviru režima o varstvu manjšin in sicer: številčnost, nedominantni položaj, drugačnost oziroma posebna identiteta, subjektivna volja pripadnikov manjšin, da ohranjajo svojo drugačnost (manjšinskost) ter državljanstvo, kot (dodatni, evropski) kriterij opredeljevanja narodnih manjšin.

V zaključku članka je tudi podala ugotovite, da

/k/ljučni problem ni pojmovanje samo, ampak se ključ in s tem tudi jedro potencialnih težav skriva v samem akterju, ki opredeljuje nedominantne etnične skupine kot manjšine. Ker pa so države oz. vlade tiste, ki odločajo o upravičencih do posebnih pravic, je pojmovanje manjšin omejeno s številnimi varovalkami, med katerimi je v evropskem prostoru še posebej pomembno državljanstvo ter teritorialnost skupnosti – torej ideja, da so pripadniki manjšin trdno in že dolgo časa povezani z državo, v kateri živijo; da so torej avtohtoni prebivalci te države (Roter 2003a: 24).

Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih (ELRMJ)⁶ pa v I. delu – splošnih določbah poda naslednjo definicijo:

a) izraz »regionalni ali manjšinski jeziki« pomeni jezike:

---

⁵ Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin. *Framework Convention for the Protection of National Minorities*. Sprejel jo je Odbor ministrov Sveta Evrope, 10. 11. 1994, za podpis je bila odprta 1. 2. 1995, v veljavi je od 1. 2. 1998. Dostopno na <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/157.htm> (10. 2. 2004).

⁶ Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih. *European Charter for Regional or Minority Languages*. European Treaty Series No. 148, sprejeta 25. 6. 1992, velja od 1. 3. 1998. Neuradni prevod je dostopen na <http://www.ff.uni-lj.si/asrlo/SLO-Dokumenti%20Sveta%20Evrope.pdf> (10. 9. 2003).

- i) ki jih tradicionalno uporabljajo na določenem ozemlju države državljani te države, ki sestavljajo skupino, številčno manjšo od preostalega prebivalstva te države, in
- ii) ki se razlikujejo od uradnega jezika ali uradnih jezikov te države; izraz ne vključuje niti narečij uradnega jezika ali uradnih jezikov države niti jezikov migrantov;
- b) izraz «ozemlje, na katerem se uporablja regionalni ali manjšinski jezik» pomeni zemljepisno območje, na katerem se v omenjenem jeziku izraža določeno število ljudi, kar upravičuje sprejem različnih varstvenih in spodbujevalnih ukrepov, ki jih predvideva ta listina;
- c) izraz »jeziki brez ozemlja« pomeni jezike, ki jih uporabljajo državljani države in ki se razlikujejo od jezika ali jezikov, ki ga ali jih uporablja preostalo prebivalstvo te države, in ki jih, kljub temu da se tradicionalno uporabljajo na ozemlju te države, ni možno povezati z določenim območjem tega ozemlja.

Iz naštetih predlogov je mogoče razbrati, da so narodne/etnične manjšine skupine, ki so številčno manjše od preostalega prebivalstva države, v kateri živijo, ter se od večinskega prebivalstva razlikujejo po svojih etničnih, kulturnih, verskih in jezikovnih značilnostih.

2.5.2 INTEGRACIJA

Pojem integracije izvira iz latinske besede *integer*, ki pomeni nedotaknjen, neoskrunjen, čist. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (2000: 305) pa lahko pod pojmom integracija najdemo naslednjo definicijo :

integrácija -e ž (á) *povezovanje posameznih enot, delov v večjo celoto, združevanje;*

S sociološkega vidika je v Velikem splošnem leksikonu Državne založbe Slovenije (1998: 398) integracija razumljena kot “proces, s katerim se ustvarja določena družbena celota, skupina, ali s katerim se posameznik ali skupina povezuje v večjo skupino”.

Lahko pa je integracija tudi končni cilj usklajevanja posameznika ali določene družbene skupine. Končni cilj integracije je lahko tudi asimilacija, torej obča nivelizacija družbe oz. ohranjanje etničnega pluralizma.

Petra Roter v svojem članku Integracija (2003b: 4), kjer obravnava omenjeno tematiko, povzema Christino Boswell (2003) in navaja da:

V širšem smislu se koncept integracije nanaša na »proces vključevanja imigrantov in etničnih manjšin v ekonomijo, družbo in politično življenje v državi sprejemnici. Še najlažje je določiti ekonomske in družbene razsežnosti integracije – in sicer najmanj kot vključevanje na trg delovne sile ter v izobraževalni sistem in v sistem državne blaginje (*ibid.*). Boswellova (*ibid.*) nadalje

opozarja, da se več težav postavlja glede kulturne integracije, ki ponavadi vključuje znanje jezika države sprejemnice, določeno razumevanje družbenih značilnosti in spoštovanje temeljnih norm. Politična integracija, ki je posebej pereča, kadar se družba srečuje s tujci (nedržavljeni) – pa se nanaša na pravico voliti in kandidirati na volitvah. Prav tovrstna faza je v »številnih državah razumljena kot zaključna faza uspešnega procesa integracije« (*ibid.*).

Kot pravi Roterjeva (2003b: 2), obstajata dva ključna elementa, ki se pojavljata pri opredeljevanju integracijske strategije in določevanju elementov integracijske politike:

1. čeprav je večina imigrantskih skupnosti/manjšin v evropskih državah nastala zaradi ekonomsko pogojenih migracij, integracije nikakor ni mogoče razumeti le v ekonomskem smislu. Uspešna integracijska politika se tako ne nanaša le na urejevanje družbeno-ekonomskega položaja oseb, ampak tudi na zagotavljanje določenih pravic na kulturnem področju (tj. v njihovem kulturnem življenju).
2. za uspešno integracijsko politiko je potrebno soglasje tako novih manjšinskih skupnosti kot tudi večinskega prebivalstva. Zmotno je torej prepričanje o integraciji kot o enostranskem procesu, ki se nanaša le na prebivalce, ki etnično ne pripadajo dominantnemu narodu v državi, v kateri živijo in katere državljeni so. Pri tem pa je treba takoj dodati, da je ključno razlikovanje med novimi manjšinskimi skupnostmi in večinskim prebivalstvom njihov nedominantni oziroma dominantni položaj v družbi/državi.

V različnih državah poteka integracija različno. Proces integracije je odvisen od ciljev integracije, na potek pa vplivajo dejavniki, kot so zgodovinska dediščina, posebnosti političnega sistema in kulture ter narodnostna sestava družbe.

Za uspešen proces integracije določene populacije v družbo, kar posebej velja za pripadnike narodnih/etničnih manjšin, je pridobitev državljanstva pogosto ključnega pomena. Pripadnikom manjšine omogoča, da postanejo polnopravni prebivalci določene nacije, istočasno pa ji omogočajo, da izpolnijo vse kriterije, ki so predpisani za konstituiranje določene narodne/etnične manjšine. Zato velja o problematiki državljanstva spregovoriti bolj podrobno.

2.5.3 NATURALIZACIJA

Naturalizacija je pridobitev državljanstva na podlagi prošnje. Pomeni, da postopka za sprejem v državljanstvo ni mogoče uvesti po uradni dolžnosti, temveč le na podlagi vloge osebe, ki želi pridobiti državljanstvo posamezne države. Tako naturalizacija temelji na pristni zvezi med posameznikom in državo. Hkrati pa mora oseba, ki poda prošnjo za

sprejem v državljanstvo izpolnjevati določene pogoje, ki jih postavijo posamezne države, kot so na primer aktivno in preverjeno znanje jezika, določeno število let prebivanja na teritoriju države, poroka z državljanom ipd. Pri izpolnjevanju prej naštetih pogojev pa lahko država pogoje tudi omili, kadar gre za osebo, pri kateri ima država poseben interes, da dobi njeno državljanstvo. To se zgodi predvsem v primerih pomembnih in uspešnih športnikov, umetnikov in znanstvenikov.

Pridobitev državljanstva z naturalizacijo je ne glede na izpolnjevanje vseh pogojev, na koncu odvisna od prostega preudarka države oziroma njenega organa, pri odločitvi pa se pogosto upošteva javni oziroma državni interes.

2.5.4 DRŽAVLJANSTVO

“Vsakdo ima pravico do državljanstva”, je navedeno v 15. členu Splošne deklaracije o človekovih pravicah Združenih narodov⁷ iz leta 1948, ki je v družino človekovih pravic uvrstila tudi pravico do državljanstva.

Kaj razumemo pod pojmom državljanstvo?

Evropska konvencija o državljanstvu (1997) v odstavku a) 2. člena določa, da:

“ »državljanstvo« pomeni pravno razmerje med posameznikom in državo ter ne nakazuje etničnega izvora posameznika ”.⁸

Vida Čok⁹ v svoji študiji Pravo na državljanstvo (1999) izraža mnenje, da je državljanstvo pokazatelj in dokaz obstoja države, ki označuje da je država subjekt mednarodnega prava in je hkrati tudi izraz njene suverenosti. Za obstoj države so potrebni trije elementi: teritorij, prebivalstvo in oblast. Poznamo teritorialno in personalno suverenost države. Teritorialna suverenost se nanaša na teritorij in meje le-tega, personalna pa na prebivalstvo. Slednji je v neposredni povezavi z pravnim institutom državljanstva, kajti prebivalstvo nastanjeno na ozemlju suverene države vzpostavlja odnos z državo preko oblasti te države. Država pa odloča, kdo bo njen državljan. Skozi čas se je vzpostavilo

---

⁷ Splošna deklaracija o človekovih pravicah. *Universal Declaration on Human Rights*. Sprejela in razglasila jo je Generalna skupščina Združenih narodov 10. 12. 1948 z resolucijo št. 217 A(III). Dostopno na <http://www.unhchr.ch/udhr/lang/slv.htm> (23. 3. 2004).

⁸ Evropska konvencija o državljanstvu (1997). *European Convention on Nationality*. Sprejeta 6. 11. 1997, v veljavi od 1. 3. 2000. Dostopna na <http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/166.doc> (12. 9. 2003).

⁹ Prof. dr. Vida Čok je svetovalka na Inštitutu za primerjalno pravo v Beogradu, predavateljica mednarodnega javnega prava na Pravni fakulteti v Ljubljani, predavateljica evropskega prava.

pravilo, da državljanstvo predstavlja določen status, na podlagi katerega posameznik - državljan, uveljavlja mnoge druge pravice.

Osnovna pravila pridobivanja državljanstva so nastala še v rimskih časih in se uporabljajo še danes. Gre za načeli *ius sanguinis* in *ius soli*. Po načelu *ius sanguinis* se državljanstvo pridobi na podlagi krvnega porekla, ne glede na kraj rojstva ali bivanja, po načelu *ius soli* pa glede na kraj rojstva ali bivanja. Poznamo še tretji način pridobitve državljanstva, in sicer *naturalizacijo*. Za razliko od prvih dveh načel, kjer so pravila jasna, pa se pri naturalizaciji pojavljajo tako imenovani elementi volje (Čok 1999). V prvi vrsti gre tu za voljo države, ki odloča o tem, kdo bo njen državljan, na drugi strani pa prihaja do izraza tudi volja posameznika, ki odloča državljan katere države bi želel biti. Vida Čok na tem mestu poudarja, da je v zvezi z omenjenimi načini pridobivanja državljanstva potrebno upoštevati tudi dejstvo, da je državljanstvo tako pravni institut kakor tudi instrument politike.

Temeljno načelo v mednarodnem običajnem pravu, ki ureja pravila o pridobivanju in izgubi državljanstva, je, da vsaka država sama s svojimi zakoni določa, kdo so njeni državljani (Dedić 2003: 11). To pa ne pomeni, da pri podeljevanju oz. odvzemu državljanstva države niso pravno nevezane, saj so dolžne upoštevati mednarodnopravne standarde, ki jih zavezujejo, in sicer mednarodne konvencije, mednarodne pogodbe, mednarodno običajno pravo, zavezujoče sodne odločbe in pa seveda splošna pravna načela priznana v zvezi z državljanstvom.

Pet temeljnih načel, ki so del teh mednarodnopravnih standardov in po katerih naj bi se države odločale o pridobitvi in izgubi državljanstva, je: pravica do državljanstva, načelo preprečevanja apatridnosti, prepoved arbitrarnega odvzema državljanstva, enakost med moškimi in ženskami ter načelo nediskriminacije (Dedić 2003: 12).

Najpomembnejši dokumenti, ki urejajo področje pravice do državljanstva, so: Splošna deklaracija o človekovih pravicah (1948), Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah¹⁰(1966), Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije¹¹(1965), Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk¹²(1979),

---

¹⁰ Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah. *International Covenant on Civil and Political Rights*. Sprejela ga je Generalna skupščina OZN z resolucijo (RES 2200 A (XXI), 16. 12. 1966. Veljati je začel 23. 5. 1976.

¹¹ Konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije. *International Convention on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination*. Sprejeta 7. 3. 1966, v veljavi od 4. 1. 1969.

¹² Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk. *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*. Sprejela jo je Generalna skupščina OZN z resolucijo št. 34/180, 18. 12. 1979. Veljati je začela 3. 9. 1981.

Konvencija o otrokovih pravicah¹³(1989) ter Evropska konvencija o državljanstvu (1997).

Ker pa je v nalogi predstavljena problematika državljanstva, ki je nastala kot posledica razpada države (Sovjetske zveze), naj na kratko predstavim še ta vidik.

Problematiko nasledstva držav obravnavata Dunajska konvencija o nasledstvu držav glede pogodb iz leta 1978 ter Dunajska konvencija o nasledstvu držav glede državnega premoženja, arhivov in dolgov iz leta 1983. Poglejmo si nekatere pojme, ki so opredeljeni v 2. členu Dunajske konvencije o nasledstvu držav glede državnega premoženja, arhivov in dolgov¹⁴ in za katere menim, da so relevantni za nadaljnje razumevanje problematike:

- a) »nasledstvo držav« pomeni, da ena država nadomesti drugo v odgovornosti za mednarodne odnose ozemlja;
- b) »država predhodnica« pomeni državo, ki jo je ob nasledstvu držav nadomestila druga država;
- c) »država naslednica« pomeni državo, ki je ob nasledstvu držav nadomestila drugo državo;

Ker nasledstvo zadeva vsaj dve suvereni državi, morajo te države pri urejanju pridobitve in odvzema državljanstva slediti pravilom mednarodnega prava, ki pa načeloma nimajo neposrednega učinka na državljanstvo, saj državljanstvo še vedno določajo domača zakonodaja in samoizvršilne določbe med seboj sklenjenih mednarodnih pogodb (Dedić 2003: 17) .

Bolj podrobno pa vprašanje državljanstva in nasledstva držav ureja *Evropska konvencija o državljanstvu* (1997)¹⁵ Sveta Evrope, ki je tudi dala resen pečat razvoju standardov o državljanstvu nasploh, več kot vse konvencije o tej problematiki do sedaj, ki sem ji navedla nekaj stavkov nazaj. Osnovna načela konvencije so, da ima vsak pravico do državljanstva, da je potrebno preprečevati apatridnost, da državljanstvo ne sme biti nikomur samovoljno odvzeto ter da niti poroka niti razveza zakona med državljanom in tujcem, niti sprememba državljanstva enega od zakoncev v zakonu, ne bo avtomatično vplivala na državljanstvo drugega zakonca. Vse to naj bi bila neke vrste sinteza vsega

---

¹³ Konvencija o otrokovih pravicah. *Convention on the rights of the Child*. Sprejela jo je Generalna skupščina Združenih narodov z resolucijo št. 44/25 z dne 20. 11. 1989. Veljati je začela 2. 9. 1990 v skladu z 49. členom.

¹⁴ Dunajska konvencija o nasledstvu držav glede državnega premoženja, arhivov in dolgov. *Vienna Convention on Succession of States in respect of Treaties*. Dunaj: Združeni narodi. Sprejeta 23. 8. 1978, v veljavi od 6. 11. 1996. Dostopno na <http://www.un.org/law/ilc/texts/tresufra.htm> (15. 4. 2004).

¹⁵ Naj na tem mestu omenim, da po podatkih Sveta Evrope do sedaj niti Estonija niti Litva nista podpisali omenjene Konvencije, medtem, ko je Latvija konvencijo podpisala 30. 5. 2001, ni pa je še

tistega, kar je v preteklosti bilo doseženega v notranjem in mednarodnem pravu na področju državljanstva (Dedić 2003: 19).

V 18. členu Evropske konvencije o državljanstvu, ki obravnava nasledstvo držav in državljanstvo, je v 1. odstavku navedeno:

V primerih državnega nasledstva bo vsaka država pogodbenica v zadevah, povezanih z državljanstvom, spoštovala načela vladavine prava, pravila, ki zadevajo človekove pravice in načela, ki so zastopana v 4. in 5. členu te Konvencije in v 2. odstavku tega člena, še posebej z namenom, da bi se izognili apatridnosti.¹⁶

V nadaljevanju pa so v 2. odstavku istega člena navedeni štirje kriteriji, po katerih je država dolžna ugoditi zahtevam za pridobitev državljanstva. To so verodostojna in efektivna veza osebe in države, stalno prebivališče v času sukcesije države, teritorialno poreklo ter četrto in mogoče tudi najpomembnejše, volja osebe, da pridobi državljanstvo določene države.

Ob nastanku novih držav ter spremembah državnih meja najbolj izstopa problem apatridnosti. Najpogosteje se pojavlja v tistih novih državah, kjer so kot prevladujoč princip pridobitve državljanstva vzeli načelo *ius sanguinis*, tako imenovano načelo krvnega porekla. Po padcu komunizma v srednji in vzhodni Evropi in ob razpadu večnacionalnih držav so nastale nove države, ki pa so težile k oblikovanju nacionalno čimbolj homogenih držav, k čemur je pripomoglo tudi opredeljevanje državljanskega telesa na podlagi etnične pripadnosti v skladu z načelom *ius sanguinis*.

V nalogi pogostokrat naletimo na izraze *nedržavljeni*, *osebe brez državljanstva* ali *tujci*. Vsi trije izrazi se nanašajo na rusko manjšino in imajo v bistvu zelo podoben pomen. Izraz *nedržavljan* ali *tujec* opredeljuje dejstvo, da oseba nima državljanstva države, v kateri živi. Imeli naj bi torej državljanstvo neke druge države. V primeru večine Rusov v baltskih državah pa temu pogosto ni tako. Za to populacijo je pogosto mogoče uporabiti izraz *osebe brez državljanstva* (*apatridi*). To je “ /.../ tujec, ki ga nobena država v skladu s svojimi pravnimi akti nima za svojega državljana”.¹⁷ Ta izraz se mi zdi še nekako najbolj primeren za pripadnike ruske manjšine v baltskih državah, kajti ti ljudje so bodisi izgubili

---

ratificirala. Dostopno na spletnih straneh Sveta Evrope <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=166&CM=8&DF=07/09/04&CL=ENG> (10. 7. 2004).

¹⁶ Evropska konvencija o državljanstvu. *European Convention on Nationality*, sprejeta 6.11.1997, velja od 1. 3. 2000, dostopna na <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=157&CM=8&DF=22/02/04&CL=ENG&VL=1> (12. 9. 2003).

¹⁷ Konvencija o statusu oseb brez državljanstva. *Convention relating to the Status of Stateless Persons*. New York: Združeni narodi, sprejela jo je Konferenca pooblaščenecv 28. 9. 1954, v veljavi od 6. 6. 1960. Dostopno na http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/o_c_sp.htm (6. 1. 2003).

rusko državljanstvo bodisi ga ne želijo in so v večini primerov bili prikrajšani do pridobitve državljanstva države, v kateri živijo.

Prebivalci Litve, Latvije in Estonije se delijo po državljanstvu in etničnosti, zato je potrebno poudariti, da se izrazi *Estonec/Neestonec*, *Latvijec/Nelatvijec* in *Litovec/Nelitovec* uporabljajo v smislu označevanja narodnosti in ne državljanstva. V ta namen se namreč uporabljata izraza estonski/latvijski/litovski državljan in nedržavljan. Omenjena klasifikacija je nujna v smislu razumevanja kompleksnosti položaja, kjer so baltske družbe sestavljene iz državljanov in nedržavljanov (polovica katerih je dejansko oseb brez državljanstva). Prav tako pa imamo znotraj estonskih/latvijskih/litovskih državljanov etnične Estonce/Latvijce/Litovce (oz. pripadnike večinskega naroda) ter pripadnike manjšinskih etničnih skupin (Ruse, Ukrajince, Žide, Fince).

Pogosto pa se omenja tudi izraz rusko govoreči, ki pa se ne nanaša zgolj na etnične Ruse temveč tudi na prebivalce ostalih etničnih manjšin (Ukrajinci, Belorusi), katerih prvi jezik je ruski ne glede na njihovo državljanstvo.

3 RUSKA POPULACIJA NA OBMOČJU BALTIKA SKOZI ČAS

3.1 DO KONCA 2. SVETOVNE VOJNE

Latvijci so skupaj z Litovci potomci baltskih plemen, ki so naseljevala vzhodne obale Baltskega morja. Po jezikovni plati danes oboji sodijo v posebno baltsko jezikovno skupino, ki spada med indoevropske jezike. Jezika sta si sicer sorodna, vendar pa so razlike med njima zelo velike. Estonski jezik pa v nasprotju z latvijskim in litovskim ne sodi v baltsko jezikovno skupino, ampak med ugrofinske jezike. Estonci imajo tako v kulturnem in jezikovnem pogledu več skupnega s Finci na severu, kot pa z indoevropskimi sosedi na jugu.

3.1.1 ESTONIJA

Na ozemlju današnje Estonije je v preteklih 1000 letih živelo veliko različnih slovanskih skupnosti. Ustanovitev slovanskih naselbin, ki so bile sestavljene iz trgovcev, verskih in političnih odpadnikov ter kolonistov na območju Estonije, je tesno povezana tako z nastankom trgovine, kot tudi s širjenjem krščanstva in vojaških pohodov. Ruska posestva (imenovana tudi *knyazhestva*) so s starodavnimi Estonci imela tesne ekonomske in politične odnose, vse dokler danski in nemški križarji v 13. stoletju niso zasedli Estonije ter s seboj prinesli krščanstva. Ustanovljena je bila tevtonska¹⁸ država imenovana Livonia. In ravno meja med Livonio in Rusijo je stoletja predstavljala tudi mejo med dvema sferama tako kulturno, etnološko kot tudi versko. To je bila tudi meja med zahodno cerkvijo in vzhodno, ortodoksno cerkvijo. V tem času so bili ekonomski odnosi med Livonijo in Rusijo zelo močni.¹⁹

---

¹⁸ Pridevnik *tevtonski* pomeni nemški, germanski (SSKJ 2000: 895).

¹⁹ *Russian minority in Estonia*. Prispevek je del projekta "Cultures, Languages, Minorities: The Danish-German Border Region—An Example of Conflict Resolution." Dostopno na <http://www.minority2000.net/Gr-15/t13gb0.htm> (20. 9. 2003).

V 16. stoletju, v času vladanja Ivana Groznega, je Rusija pokazala interes, da zasede Livonijo, kar je privedlo do dolgotrajne vojne. Vendar pa sta se v boj za Livonijo vmešali tudi Švedska in Poljska in s tem prekrizali načrte Ivana Groznega. Na koncu je bilo celotno ozemlje pripojeno k Švedski.

Zelo težko je reči, koliko Rusov je na območju Estonije živelo pred 18. stoletjem. Pisni viri iz 14. stoletja poleg ruskih trgovcev, ki so živeli v mestih, omenjajo tudi ruske naselbine na zahodnem bregu reke Narva in jezera Peipsi, ki leži na meji med Estonijo in Rusijo. Po koncu rusko-švedske vojne se je število ruske populacije občutno zmanjšalo, vendar pa je pričelo zopet naraščati v času švedske prevlade v drugi polovici 17. stoletja (Geistlinger in Kirch 1995: 8).

Na začetku 18. stoletja je ruski car Peter Veliki v Veliki severni vojni prodrl vse do Baltika in zasedel Livonijo ter s tem dokončal delo, ki ga je začel Ivan Grozni. Pogodba iz Nystada²⁰ iz leta 1721 je vsilila rusko nadvlado nad teritorijem in združila južni del (Livonijo) ter severni del v enotno državo Estonijo. S to pogodbo ji je Rusija zagotovila tudi poseben status, ki je vključeval neodvisno zakonodajno in sodno oblast ter sistem samouprave, ki se je razlikoval od tistega v Rusiji. Območje baltskih provinc je bilo prvo, kjer je bilo odpravljeno suženjstvo. Etnična sestava prebivalstva je ostala skoraj nespremenjena, komuniciranje pa je v glavnem še vedno potekalo v estonskem in nemškem jeziku. Prišleki iz ruskega imperija so ustanovili številne naselbine in vasi, ki pa so bile izolirane od ostalih naselbin (Kolstoe 1995: 15).

Vpliv ruskih priseljencev se je pričel povečevati v 19. stoletju. Konec 30. let 19. stoletja je ustanovitev ruske ortodoksne cerkve v vzhodni Estoniji vzpodbudilo priseljevanje ruskih vernikov.

1881 je bil za carja Rusije okronan Aleksander III, ki je bil prvi car, ki je ukinil privilegije, ki jih je baltskim državam dodelila mirovna pogodba iz Nystada. Ruščina je bila razglašena za uradni jezik, kar je privedlo do povečanega priseljevanja ruskih državnih uslužbencev in kmetov. Učitelji, ki niso hoteli govoriti rusko so bili bodisi odpuščeni bodisi zamenjani z novimi iz Rusije. Veliko Rusov je prišlo v Estonijo na delo kot državni uslužbenci, inženirji, učitelji, zdravniki (Kolstoe 1995: 16).

---

²⁰ Z mirovno pogodbo iz Nystada se je 30. 8. 1721 končala Velika severna vojna med Rusijo in Švedsko. Rusija je zasedla območja Estonije, Livonije, Karelije in Ingridije ter večino baltskih otokov. Podpis pogodbe je na eni strani potrdil vzpon Rusije, kot največje evropske velesile, hkrati pa označil zaton Švedske kot velesile. Prav tako je potrdil rusko nadvlado v Baltiku (Enciklopedija Wordiq 2004, dostopno na http://www.wordiq.com/definition/Treaty_of_Nystad (23. 5. 2004)).

Po popisu prebivalstva iz leta 1867 je v tistem obdobju v Estoniji živelo nekaj več kot 8.500 Rusov, leta 1881 pa je ta številka narasla že na 16.000, kar je predstavljalo 2 odstotka celotne populacije.²¹

V zadnjih dveh desetletjih 19. stoletja je carska administracija poskušala kulturno asimilirati oziroma rusificirati Estonce. Vendar pa je bila Estonija v tistem obdobju ujeta v tok prebujanja nacionalne zavesti (tako imenovani *arkamisaeg*), ki je sredi 19. stoletja vel po Evropi.

Število ruske populacije je strmo naraslo pred 1. svetovno vojno, kar je bila posledica gradnje pristanišča Petra Velikega v Talinu.

Politična situacija v Estoniji med letoma 1917 in 1920 je tesno povezana z bojem za oblast boljševikov v Rusiji, kot tudi s takratno situacijo v Evropi. Po koncu 1. svetovne vojne 1918 sta bili obe tekmici za področje Baltika, Nemčija in Rusija, na robu propada. Estoncem se je ponudila zgodovinska priložnost, da pridobijo dolgo želeno neodvisnost. Estonija je 24. februarja 1918 razglasila Estonsko republiko. Proces izgradnje estonske republike je bil že na začetku zaradi nemške okupacije onemogočen. Glavni cilj nemške okupacije je bila ustanovitev nove države, ki bi se s pomočjo baltskih Nemcev in okupatorskih sil, priključila nemškemu imperiju. Desetmesečna nemška okupacija je privedla do ponovne selitve ruskega prebivalstva (Geistlinger in Kirch 1995: 10).

Po koncu nemške okupacije novembra 1918, je oblast zopet v svoje roke prevzela estonska začasna vlada. Vendar pa mirni razvoj ni trajal dolgo. Konec novembra se je pričela nova vojna, tokrat proti t.i. rdečemu terorju, znana kot vojna za neodvisnost, ki je trajala vse do konca 1919. Rezultat te vojne za estonsko suverenost in neodvisnost je bil mirovni sporazum iz Tartuja (1920) med Estonijo in Rusijo, s katerim Rusija priznava estonsko neodvisnost ter ustanovitev estonske republike (Senegačnik 1993c: 50).

Mirovni sporazum iz Tartuja je Estoncem znova vrnil območje Narva, kjer je prevladovala estonska populacija ter hkrati priključil desni breg reke Narva in okrožje Petseri na jugovzhodnem delu, ki v času ruske nadvlade nista spadala pod administrativno upravo Estonije in sta bila poseljena z mešano estonsko-rusko populacijo. Leta 1922 je v Estoniji živelo približno 22.000 Rusov, ki so predstavljali 8.2 % celotne populacije. Približno 40 % jih je naseljevalo okrožje Petseri, 26 % obalo jezera Peipsi medtem, ko jih je okoli 20 % živelo v večjih mestih. V skladu z mirovno pogodbo iz Tartuja so vsi, ki so

---

²¹ Mart Nutt: Ethnicity in Estonia. Dostopno na www.einst.ee/historic/society/ethnicity.htm (23. 9. 2003).

živeli v Estoniji, s formalnopravnim aktom postali estonski državljani. Leta 1923 je bila sprejeta deklaracija, ki je zadevala narodnostne manjšine v Estoniji, 1925 pa je bil sprejet Akt o kulturni avtonomiji etničnih manjšin. Ta akt je narodnostnim manjšinam zagotavljal ohranitev njihove narodnostne identitete, kulture in verskih prepričanj. Estonska politika urejanja manjšinskega vprašanja s pomočjo kulturne avtonomije za manjšine je bila unikatna v Evropi v tistem času. V obdobju med vojnoma je bila Estonija edina država, ki je sprejela in razvila idejo o kulturni avtonomiji narodnostnih manjšin (Geistlinger in Kirch 1995: 10, 11).

1939 je bil med Rusijo in Nemčijo podpisan pakt Molotov – Ribbentrop²² o nenapadanju, ki je področje vzhodne Evrope razdelil med dve sili. Do poletja 1940 so sovjetske sile že prevzele oblast na območju baltskih republik in jih integrirale v Sovjetsko zvezo (Haxton 1994).

3.1.2 LATVIJA

Zgodovina ruske skupnosti na območju Latvije obsega približno 800 let. Prvi zapisi pričajo o tem, da so ruski trgovci na to ozemlje prišli že v 13. stoletju. Vendar pa so vse do popolne inkorporacije Latvije v rusko cesarstvo leta 1795, Rusi predstavljali zelo majhen del populacije (Volkovs 2003).

Najbolj popolno sliko o ruski populaciji v Latviji v tistem času najdemo v prvem vseruskem popisu iz leta 1897. Sodeč po teh podatkih je obstajala kar velika skupnost Rusov, okoli 171.000, ki so bili neenakomerno porazdeljeni po državi. Največje število Rusov, okoli 77.000, jih je živelo v pokrajini Latgale, 68.000 pa v pokrajini Vidzeme. Konec 19. stoletja so Rusi postali druga največja narodnost za Latvijci samimi.²³

Rusi so se že po svoji socialni strukturi razlikovali od ostalih narodnosti v Latviji. Največji delež med njimi, kar 54 %, so predstavljali kmetje. Formacija znatne ruske skupnosti v Latviji je nastala iz več razlogov: v 19. stoletju je bil veliki del ruskega kapitala investiran v trgovino, ki je potekala skozi baltske države. Dobički iz te trgovine so postali osnova za ustanovitev podjetij, ki so bila v lasti Rusov. To pa je privedlo do dotoka

---

²² Nemški zunanji minister Joachim von Ribbentrop in sovjetski zunanji minister Vjačeslav Molotov, sta 23. 8. 1939 podpisala pakt o nenapadanju, z dodatkom o določitvi interesnih sfer v Vzhodni Evropi.

²³ Fact sheets on Latvia. Dostopno na http://www.latinst.lv/li_eng_facts.htm (10. 9. 2003).

nove ruske delovne sile na to območje. Hkrati pa je veliko ruskih kmetov pribežalo na to področje zaradi vse večjih verskih in socialnih pritiskov v Rusiji. Kljub močnim rusifikacijskim pritiskom so Latvijci v 20. stoletje vstopili z jasno izoblikovano nacionalno identiteto. Ob koncu 1. svetovne vojne so leta 1918 dozorele razmere za razglasitev latvijske neodvisnosti (Senegačnik 1993a: 45).

1920 je Sovjetska zveza z Latvijo podpisala mirovni sporazum, ki je Latviji priznal njeno pravico do neodvisnosti in se odrekla kakršnimkoli teritorialnim zahtevam.

V letih neodvisnosti (1918 – 1940) je število ruske populacije konstantno naraščalo. Latvijski statistični urad je vsakih pet let izvajal popis prebivalstva. Po podatkih popisa iz leta 1921 se jih je za Ruse opredelilo okoli 91.000, kar je predstavljalo 7.8 %, leta 1935 pa je to število zraslo že na dobrih 206.000 oziroma 10.5 % celotne populacije (Mežš 1993: 154).

K povečanju števila ruske populacije je pripomoglo več dejavnikov: državljanska vojna in vzpostavitev sovjetske oblasti v Rusiji sta povzročili eksodus velikega števila beguncev in imigrantov v tuje države, vključujoč Latvijo; mirovni sporazum med Latvijo in Rusijo je Latviji prinesel oblast nad nekaterimi deli pokrajine Pskov, ki je bila v veliki meri poseljena z ruskim prebivalstvom; največ pa je k hitri rasti ruske populacije v Latviji pripomogla zelo visoka stopnja natalitete (Volkovs 2000).

Z ustanovitvijo neodvisne države Latvije 1918, je ruska skupnost tudi uradno postala priznana kot narodna manjšina. Rusom v Latviji so bile priznane polne državljanske pravice, kar je seveda pomenilo tudi možnost sodelovanja v političnem življenju države. Šole v Latviji so uveljavljale pravico do pouka v materinem jeziku, iz česar sledi, da ruske šole v tistem času niso bile izjema (Volkovs 2000).

Tajni dogovor med Hitlerjem in Stalinom leta 1939, ki je predvidel delitev vzhodne Evrope, pa je naredil konec latvijski neodvisnosti. Poleti 1940 so se z vkorakanjem sovjetskih čet na ozemlje pričeli najbolj tragični dogodki v zgodovini Latvije. Napad na Latvijo je bilo dejanje agresije, priključitev in inkorporacija v ZSSR pa nezakonita po mednarodnih zakonih. Z vzpostavitvijo sovjetskega sistema se je začelo stalinistično nasilje in deportacije v Sibirijo. Odziv ruske srenje na tedanje dogodke je bil zelo različen: intelektualci in duhovščina so izrazili popolno nestrinjanje s politiko boljševizma, del ruske populacije je verjel da bi, pod Stalinovo diktaturo, v Latviji lahko vzpostavili politični sistem, ki bi bil podoben tistemu v Rusiji, del ruske populacije pa je izrazil popolno podporo boljševističnemu režimu v Latviji (Senegačnik 1993a: 44).

Latvija je v drugo svetovno vojno vstopila kot del Rusije. Julija 1941 je Latvijo okupirala nacistična Nemčija, čemur je sledilo obdobje nacističnega terorja in množičnega iztrebljanja. V tem času so tako Rusi kot Latvijci delili isto usodo nacističnega zatiranja.

3.1.3 LITVA

Litovci govorijo litvanski jezik, ki je najbližji prvotnemu indoevropskemu jeziku in se razlikuje od tistega, ki ga govorijo v sosednjih državah. Razlikujejo pa se tudi po verskem prepričanju – so rimokatoliki medtem ko so Latvijci in Estonci v večini protestantske vere.

Ime Litva se v pisnih virih prvič pojavi že leta 1009. V letih 1030 - 40 je vojvoda Mindaugas združil z Litovci naseljena ozemlja v veliko vojvodino Litvo in se okronal za kralja. V 14., 15. in 16. stoletju je Litvi 250 let vladala dinastija Gediminas. Litovska država se je širila proti jugovzhodu, obenem pa se je borila proti vdorom nemških križarjev, ki so vdirali sem pod pretvezo pokristjanjevanja. Zato se je Litva leta 1385, po poroki med litovskim vojvodo in poljsko kraljico, povezala s Poljsko in dokončno sprejela krščanstvo. Ta zveza med državama je trajala vse do njenega razpada 1795. Kot je bilo že omenjeno sta bili s Pogodbo iz Nystada leta 1721 Estonija in Livonia (Latvija) absorbirani v ruski imperij medtem, ko so južne province ostale pod litovsko (in s tem posledično poljsko) prevlado vse do 1795, ko je prišel večji del sedanjega ozemlja Litve pod Rusijo. Začela se je rusifikacija in diskriminacija vsega litovskega. Litovsko nacionalno gibanje, ki se je začelo sredi 19. stoletja, je zahtevalo osvoboditev litovske kulture izpod poljske in ruske dominacije (Senegačnik 1993b: 21).

Med 1. svetovno vojno so Litvo zasedli Nemci, v letih 1918 - 1920 pa je sledila vojna za neodvisnost. Moskva je 12. julija 1920 priznala litovsko neodvisnost.

Zloglasni pakt Molotov – Ribbentrop je 23. avgusta 1939 zapečatil tudi usodo Litve. Litva je bila prisiljena dopustiti vkorakanje sovjetskih čet, kar je imelo za posledico, da je tudi uradno postala sovjetska republika. Začela se je prisilna rusifikacija litovske kulture in gospodarstva, sledile so množične deportacije v Sibirijo. To je prekinila nemška okupacija, ki je trajala do leta 1944.

Rdeča armada je leta 1944 osvobodila Litvo izpod nacistov, obenem pa ponovno vzpostavila stalinistični sistem. V letih 1949-1953 je tako sledilo obdobje represije in

množičnih deportacij v Sibirijo. Samo po sovjetskih statistikah so deportirali preko 120.000 ljudi (Senegačnik 1993c: 21).

3.1.4 POVZETEK

Vse tri države imajo zelo podobno oziroma si celo delijo isto zgodovino. Vse do začetka 20. stoletja so bile neposredno pod rusko nadvlado. Baltski narodi so zelo trpeli pod tiranskim, ruskim imperialističnim režimom, katerega glavni cilj je bila rusifikacija baltskih ozemelj carske Rusije. Kljub temu pa so pripadniki vseh treh baltskih narodov uspeli ohraniti svojo identiteto, zahvaljujoč aktivnostim rodoljubnih intelektualcev in pisateljev ter s podporo širše baltske populacije. Po razpadu Ruskega imperija v prvi svetovni vojni so si vse tri baltske države izborile svojo neodvisnost, ki je bila mednarodno priznana tako s strani Društva narodov, njegovih članic, kot tudi Sovjetske zveze. Vendar pa so države svojo neodvisnost in samostojnost ohranile le do 1939, ko je bil podpisan že omenjeni pakt Molotov – Ribbentrop in so spet prišle pod rusko oblast.

3.2 RAZVOJ PRIBALTSKIH REPUBLIK ZNOTRAJ SOVJETSKE ZVEZE

Izraz *baltske republike* se je nanašal na tri sovjetske republike in sicer: Sovjetska socialistična republika Estonija, Sovjetska socialistična republika Latvija in Sovjetska socialistična republika Litva. Neodvisne države Estonija, Latvija in Litva, ki so leta 1918 pridobile neodvisnost, so bile leta 1940 priključene Sovjetski zvezi. Po obdobju nemške okupacije med leti 1941-1945, so bile omenjene države 1945 reintegrirane kot sestavni del Sovjetske zveze. Neodvisnost so države ponovno pridobile 1991 in jih sedaj skupno označujemo s pojmom baltske države.

V času, ko so bile del Sovjetske zveze se je v ruskem jeziku za omenjeno območje uporabljal izraz Pribaltika. Baltski narodi so ta izraz, ki je pomenil baltska ozemlja, prav

zato, ker je izviral iz ruske zgodovine, razumeli zaničevalno in so veliko raje uporabljali izraz Baltiya.²⁴

Petnajst sovjetskih socialističnih republik, ki so sestavljale Zvezo sovjetskih socialističnih republik (ZSSR) v obdobju po 2. svetovni vojni, vključujoč tri baltske republike, je formalno imelo določeno obliko suverenosti in so ohranile možnost, da lahko zapustijo Zvezo. V praksi pa je bila ZSSR strogo centralizirana država, vodena iz Moskve. Sovjetska zveza je vodila politiko rusifikacije saj je med drugim spodbujala Ruse, da se naselijo v baltskih republikah. Tako danes tretjino populacije v Estonije tvorijo Neestonci, večinoma Rusi in Ukrajinci. Podobno je tudi v Latviji. Lokalni jeziki so, poleg ruskega, imeli status uradnega jezika in so se delno uporabljali v šolah, na ulicah in v aparatih lokalne samouprave. Kljub temu pa je velika večina govorila zgolj rusko, kajti vsi so se morali učiti in v vsakdanjem življenju uporabljati ruščino. Sovjetska kulturna politika, ki je vsaj načelno spodbujala multikulturalizem, pa je Estoncem, Latvijcem in Litovcem dovolila da ohranijo visoko stopnjo evropsko usmerjene narodnostne identitete. Zaradi tega so bile te republike pogostokrat predstavljene kot zahod Sovjetske zveze tako v političnem kot tudi kulturnem in ekonomskem smislu. Prav tako je to področje bilo najbližje Zahodu kamor so lahko Rusi še emigrirali ne da bi zapustili Sovjetsko zvezo (Enciklopedija Wordiq 2004).

3.2.1 ESTONIJA

Sovjetska zasedba in druga svetovna vojna sta bili strahoten udarec za prebivalstvo, saj se je njegovo število zmanjšalo z 1.136.000 leta 1939 na 845.000 leta 1945 (Senegačnik 1993c: 50).

Sovjetizacija, ki se je začela 1941, se je s ponovno sovjetsko zasedbo nadaljevala 1944. Sprva je to pomenilo predvsem integracijo estonskega kmetijstva in industrije v vsesovjetsko unijo, kasneje pa prisilno kolektivizacijo. 25. in 26. marca 1949 so sovjetske oblasti izvedle množične deportacije, pretežno podeželskega, estonskega prebivalstva v delovne kampe ter v Sibirijo. Istočasno pa so oblasti v Moskvi podpirale oziroma celo prisilno izvajale množično priseljevanje iz Sovjetske zveze v Estonijo. Prvotnemu

---

²⁴ Povzeto iz Enciklopedija Wordiq. Dostopno na http://www.wordiq.com/definition/Baltic_Republics (23. 5. 2004).

prebivalstvu iz mesta Narva je bila prepovedana vrnitev na svoje domove, saj so mesto poselili s sovjetskimi kolonisti.

Sestava prebivalstva se je opazno spremenila predvsem v vzhodnih in severno-vzhodnih delih Estonije. Geistlinger in Kirch (1995: 19) navajata faktorje, ki jih je potrebno poudariti, ko govorimo o ruski imigraciji med leti 1945 – 1990:

- imigracija vojaških oficirjev in njihovih družin v času okupacije,
- primanjkljaj delovne sile v industrijskih področjih,
- bolj razvita ekonomija in višji življenjski standard v primerjavi s tistim v Sovjetski zvezi,
- politika Moskve, da na tem območju ustvari novo sovjetsko narodnost (narodnostno mešana populacija, ki bi imela zgolj sovjetske zgodovinske in kulturne korenine).

Priseljenci so lokalne Ruse smatrali za antikomuniste. To je pripeljalo do tega, da so se le-ti, ker so bili prestrašeni ali pa so se sramovali svojega ruskega izvora, izdajali za Estonce.

Uradni popisi prebivalstva kažejo, da se je leta 1960 za Estonce opredelilo 74.1 %, leta 1970 68.2%, leta 1980 64.5% in leta 1989 le še 61.5 % prebivalcev Estonije (Kolstoe 1995: 136).

S prihodom Mihaila Gorbačova in njegove politike perestrojke in glasnosti so Estonci kmalu začutili priložnost za prebuditev nacionalne zavesti ter s tem možnost za pridobitev neodvisne državnosti.

Lahko vidimo razliko med majhno, zgodovinsko rusko skupnostjo, ki je v Estoniji živela pred drugo svetovno vojno, in na tisoče ruskimi priseljenci, ki so na to območje prispeli po vojni, kot rezultat sovjetske politike rusifikacije. Med 1940 in 1990 je odstotek rusko govoreče populacije narasel iz 8 % na 40 %, medtem, ko je četrtna estonske populacije pobegnila, bila deportirana ali pa celo usmrčena (Kolstoe 1995: 137).

3.2.2 LATVIJA

Sovjetska Rdeča armada je leta 1944 osvobodila Latvijo izpod nacistov, vendar je istočasno ponovno vzpostavila stalinistični sistem z množično represijo in prisilnimi deportacijami. Latvija je uradno postala sovjetska zvezna republika. Začela se je vesplošna rusifikacija, ki so jo pospeševali tudi z vseobsegajočo industrializacijo države.

Uvajanju industrijskih panog, ki so bile po direktivah iz Moskve namenjene predvsem proizvodnji izdelkov za oskrbo celotne Sovjetske zveze, so namreč sledili valovi slovanskih priseljencev predvsem iz bližnjih predelov Rusije, Belorusije in Ukrajine.

Eden najhujših latvijskih problemov po drugi svetovni vojni je poslabšanje etnične slike in možnosti Latvijcev, da se ohranijo kot narod. Po koncu druge svetovne vojne je vlada v Moskvi poskušala spremeniti etnično sestavo prebivalstva v priključenih baltskih državah s tem, ko je na ta območja pošiljala trume ljudi iz ZSSR, predvsem v Latvijo. Večina je bila Rusov. V času med 1943 in 1989 se je število Latvijcev zmanjšalo za okoli 5 %. Po drugi strani pa se je v istem času drastično povečalo število Rusov in sicer kar za pet krat! Odstotek Latvijcev je torej v teh letih iz 82 % padel na 52 %, kar je povzročilo resno nevarnost, da postanejo manjšina v lastni državi (Mežš 1993: 154).

Hitra industrializacija države je povzročila masovno priseljevanje delovne sile iz Rusije in posledično pospešila kulturno asimilacijo. Rusi so se večinoma naseljevali v mestih, kar je logična posledica dejstva, da jih je večina delala v državnih službah oziroma na industrializiranih področjih. Zelo malo je bilo kmetov. Latvijsko podeželje je tako sicer ohranilo relativno latvijsko večino, skoraj v vseh večjih mestih pa Latvijci predstavljajo manjšino med pretežno slovanskim (ruskim) prebivalstvom (Volkovs 2003).

Kot del Sovjetske zveze je bila Latvija v tem obdobju predmet socialnega in ekonomskega prestrukturiranja, ki je spremenilo njeno ekonomijo iz kmetijske v industrializirano, družbo s pretežno latvijsko populacijo v multietnično ter kmečko socialno strukturo spremenila v družbo, kjer je razred industrijskih delavcev v večini (Smith 1995: 150).

3.2.3 LITVA

Proces izseljevanja Litvancev iz Litve, ki se je začel že v 19. stoletju, se je po koncu 2. svetovne vojne še bolj okrepil. Mnogo Litvancev je zbežalo pred sovjetskim režimom v domovini, za katerega so menili, da je okupatorski in so zavračali kakršnokoli sodelovanje z njim. Seveda pa je sovjetski režim puščal zelo malo prostora, ki bi dopuščal uporništvu. Deportiranci iz Sibirije, ki so se v Litvo vrnili v 50–ih in 60–ih letih so se morali zavezati k molčečnosti (Smith 1995: 171).

V letih med 1950–70 je po moskovskih direktivah sledila pospešena in intenzivna industrializacija države. Nove industrijske panoge so bile namenjene potrebam celotne

Sovjetske zveze. Interesov lokalnega prebivalstva niso dovolj upoštevali. Industrializacija je sprožila priseljevanje predvsem ruskega prebivalstva iz drugih delov Sovjetske zveze in urbanizacijo. Po vojni je sledila tudi prisilna kolektivizacija. Vendar pa lahko rečemo, da so bili negativni učinki sovjetske dominacije v celotnem Pribaltiku najmanjši prav v Litvi. Zasluga za to gre delno tudi dolgoletnemu litovskemu partijskemu voditelju Antanasu Sniečkusu, ki je vodil litovsko partijo do l. 1974. S spretno politiko je zlasti v času Hruščova uspel ubraniti nekatere vitalne interese lastnega naroda in preprečevati tolikšno rusifikacijo, kot sta je bili deležni severni sosedi (Senegačnik 1993b: 21).

3.2.4 POVZETEK

Prihod Sovjetske zveze (SZ) na območje baltskih držav takoj po 2. svetovni vojni in njena nadvlada v regiji naslednjih 45 let je popolnoma preoblikovala družbeno in narodnostno strukturo posameznih družb. Mnogi tradicionalni načini življenja so izginili oz. so jih zamenjali sovjetski običaji in ideali, kot posledica na eni strani množičnih deportacij v vseh treh državah skozi celotno obdobje sovjetizacije, ki so privedle do znatnega upada odstotka domorodne populacije tako v Latviji, kot tudi Estoniji in na drugi strani konstantno množično priseljevanje, večino rusko govoreče delovne sile, ki je podpirala tedanji režim. Množično priseljevanje v času SZ je privedlo do oblikovanja enotnih kulturnih in jezikovnih območij ter po razpadu ruskega imperija povzročilo krizo identitete v novonastalih baltskih državah.

Baltske države so pritok velikega števila ruske populacije razumele kot preišljeno demografsko politiko vodeno s strani SZ, katere glavni namen je bil razredčiti narodnostno sestavo v teh državah in so močno rusko populacijo smatrali, kot predstavnike nezakonite okupatorske sile, ki je zatirala njihov narod.

4 POLOŽAJ RUSKE MANJŠINE V NOVONASTALIH BALTSKIH DRŽAVAH PO LETU 1989

Tri baltske države, Litva, Latvija in Estonija, ki imajo skupno 8.8 milijona prebivalcev, so med najmanjšimi državami, ki so nastale po razpadu Sovjetske zveze. Nastopil je proces derusifikacije, v okviru katerega so do tedaj pripadniki dominantnega naroda, Rusi, pogosto potegnili krajši konec. Resnici na ljubo velja dodati, da je bilo glede na večletno rusko zatiranje baltskih narodov, o čemer je bilo govora v prejšnjem poglavju, možno pričakovati skrajno zadržan odnos novih oblasti do ruskih populacij. Ta odnos se najbolj nazorno kaže v problematiki državljanstva.

4.1 ETNIČNA PODOBA BALTSKIH DRŽAV

4.1.1 ESTONIJA

Estonija je 30. marca 1990 razglasila deklaracijo o neodvisnosti Estonije, ki naj bi postala polnomočna šele po prehodnem obdobju. Dejansko samostojnost je Estonija dobila šele po neuspelem avgustovskem udaru v Moskvi leta 1991. Jeseni 1992 so bile v državi volitve, na katerih je zmagala desnica. Na teh volitvah slovanski (pretežno ruski) priseljenci niso mogli sodelovati.

Na začetku 90-ih imamo v Estoniji dve veliki skupnosti: estonsko in rusko govorečo. Skupnosti se razlikujeta glede na pravni status (Estonci so večinoma državljani Estonije, medtem, ko večina Neestoncev nima državljanstva), jezik, ekonomski položaj (večina ruske populacije živi na ekonomsko revnih območjih) ter kulturo (zahodno usmerjena estonska kultura v nasprotju z rusko ortodoksno kulturo).²⁵

Po podatkih iz leta 2000 šteje Estonija 1.370.052 prebivalcev, od tega jih je kar 351.178 pripadnikov ruske manjšine. Večina Rusov, ki živijo v Estoniji so bili rojeni zunaj Estonije: so sovjetski priseljenci oz. njihovi potomci, od katerih jih je 60.000-70.000 estonskih državljanov, več kot 100.000 so državljani Rusije medtem, ko jih približno

---

²⁵ *Russian minority in Estonia*. Prispevek je del projekta "Cultures, Languages, Minorities: The Danish-German Border Region—An Example of Conflict Resolution." Dostopno na <http://www.minority2000.net/Gr-15/t13gb0.htm> (20. 9. 2003).

150.000 ni opredelilo svoje nacionalne pripadnosti in nimajo državljanstva nobene države.²⁶ Predvsem zadnji dve skupini sta problematični: njihovo znanje estonskega jezika je slabo, stopnja integracije v estonsko družbo je nizka prav tako pa je negotova tudi njihova vdanost državi v kateri bivajo (Nutt 1997).

Obstaja napačna predstava, da je Estonija geografsko razdeljena med Estonce in Neestonce. Dejansko v Estoniji sploh ni podeželskih področij z neestonsko večino. Le-ta je značilna za nekatera industrijska mesta, ki so nastala med 1950 in 1980, kot na primer Narva in Kohtla-Järve ter v bivših sovjetskih bazah, kot sta na primer Paldiski in Sillmäe. Največji del neestonskega prebivalstva pa živi v glavnem mestu Estonije – Talinu. Mesta s prevladujočim ruskim prebivalstvom nedvomno predstavljajo problem, saj so izolirana od ostale Estonije. Veliko število priseljencev in njihova koncentracija na izoliranih neestonskih področjih sta glavna razloga, zakaj je integracija tega dela prebivalstva v estonsko družbo tako pomembna. Glavni cilj integracije je prekiniti izolacijo ter pospešiti socialno adaptacijo neestonskega prebivalstva. Ciljni skupini sta: *posamezniki in njihovi potomci rojeni zunaj Estonije* (več kot 60 % Neestoncev) ter *Neestonci, ki živijo v izolaciji in katerih vezi so močnejše z ljudmi zunaj Estonije, kot s tistimi v Estoniji* (Pettai 2000).

Tabela 1: Narodnostna sestava prebivalstva v Estoniji po popisu iz leta 2000

	Skupaj	% prebivalstva
Skupaj	1.370.052	100
Estonci	930.219	67.9
Rusi	351.178	25.6
Ukrajinci	29.012	2.1
Belorusi	17.241	1.3
Finci	12.195	0.89
Tatari	2.582	0.19
Latvijci	2.330	0.17
Poljaki	2.193	0.16
Židi	2.145	0.154
Litovci	2.116	0.154
Nemci	1.870	0.136
Armenci	1.444	0.105
Azerbajdžanci	880	0.064

²⁶ *Russian minority in Estonia*. Prispevek je del projekta "Cultures, Languages, Minorities: The Danish-German Border Region—An Example of Conflict Resolution." Dostopno na <http://www.minority2000.net/Gr-15/t13gb0.htm> (20. 9. 2003).

Švedi	300	0.021
Neopredeljeni	14.347	1.047

Vir: Ministrstvo Republike Estonije za zunanje zadeve²⁷

4.1.2 LATVIJA

Ponovno narodno prebujanje Latvijcev in bitka za demokratizacijo in neodvisnost sta se lahko začela šele v drugi polovici 80-ih letih 20. stoletja, v času Gorbačova. Na prvih dokaj svobodnih večstrankarskih volitvah 18. marca 1990 je prepričljivo zmagala Latvijska ljudska fronta. Vse to je privedlo do ponovne razglasitve samostojnosti 4. maja 1990. Zaradi groženj s sankcijami so sklep o neodvisnosti zamrznili. Latvija je do svoje neodvisnosti ubirala bolj umirjena pota, saj ji je to narekovala tudi njena heterogena narodnostna sestava. Po neuspelem avgustovskem udaru proti Gorbačovu v Moskvi avgusta 1991, pa ji je dokončno neodvisnost priznala tudi Jelcinova Rusija. Sledilo je skoraj takojšnje priznanje širše mednarodne skupnosti (Senegačnik 1993a: 45).

Ustanavljanje latvijske nacionalne države so spremljali številni politični ukrepi, katerih namen je bil povečanje deleža Latvijcev v latvijski družbi. Očitno pa to ni moglo biti doseženo brez spodbujanja velikega števila Nelatvijcev, da zapustijo državo. V letih 1991 in 1992 je prišlo do velikega migracijskega odtoka iz Latvije. Leta 1991 je število oseb, ki so zapustili Latvijo za 11.200 preseglo število oseb, ki so se priselili v Latvijo. V naslednjem letu je ta negativna razlika znašala že 47.200 oseb. Izseljivanje ruske populacije iz Latvije je prispevalo k staranju latvijske družbe ter izgubi delovne sile. Medtem, ko je leta 1993 število priseljencev v starosti med 30 in 44 letom starosti in tistimi mlajšimi od 18 let, znašalo 32 % vseh priseljencev, sta ti isti starostni skupini predstavljali kar 61 % vseh izseljencev (Volkovs 2000).

Po podatkih latvijskega Odbora za državljanstvo in migracije iz leta 2001, šteje Latvija 2.4 milijona prebivalcev, od tega jih je več kot 980.000 pripadnikov narodnostnih manjšin, kar predstavlja 42 % celotne populacije.²⁸ Največji del predstavljajo Rusi. Etnični Latvijci predstavljajo manj kot polovico populacije v treh od sedmih mest v državi,

²⁷ Ministrstvo Estonije za zunanje zadeve. Dostopno na http://www.vm.ee/estonia/kat_399/4305.html (25. 9. 2003).

²⁸ Odbor za državljanstvo in migracije. Dostopno na <http://www.ocma.gov.lv> (13. 4. 2004).

vključujoč glavno mesto Riga. Latvijsko državljanstvo ima nekaj več kot 420.000 pripadnikov manjšin.

Tabela 2: Narodnostna sestava prebivalstva v Latviji

	Skupaj	% prebivalstva
Skupaj	2.349.468	100
Latvijci	1.365.226	58.1
Rusi	687.205	29.3
Belorusi	94.262	4.0
Ukrajinci	61.840	2.6
Poljaki	58.711	2.5
Litovci	32.805	1.4
Židi	9.800	0.4
Estonci	2.660	0.1
Ostali	36.895	1.6

Vir: Ministrstvo za notranje zadeve Velike Britanije²⁹

Odstotek druge največje narodnostne skupine v Latviji se po posameznih območjih giblje med 5 % in 58 %. Največ Rusov živi v velikih mestih. Nemogoče je potegniti mejo med področji, kjer bi Rusi bili v večini in kljub temu, da je ruska skupnost številčna, niso koncentrirani na posameznih območjih. Taka geografska razdelitev pa je v prid integracije Rusov v latvijsko družbo (Mežš 1993: 156).

4.1.3 LITVA

Tako kot v predhodno opisanih državah je razpad Sovjetske zveze vplival tudi na nastanek in nadaljnji razvoj Litve. Vendar pa je Litva za razliko od svojih baltskih sosed veliko bolj narodnostno homogena, saj etnični Litovci predstavljajo kar 83.4 % celotne populacije v državi. Po podatkih Statističnega urada republike Litve je leta 2001 v Litvi živelo 219.789 Rusov, kar je predstavljalo 6.31 % populacije. Večina jih je naseljenih na vzhodnem in jugovzhodnem delu Litve ter v velikih mestih Vilna, Klaipeda in Visaginas. Poleg ruske sta opazni še poljska (6.74 %) in beloruska (1.23 %) manjšina.³⁰ Kot je

²⁹ Dostopno na <http://www.ind.homeoffice.gov.uk/default.asp?pageid=2957> (18. 4. 2004).

³⁰ Statistični urad Republike Litve. Dostopno na http://std.lt/Surasymas/APIE/index_istor_e.htm (9. 10. 2003).

razvidno iz spodnje tabele, manjšine predstavljajo slabih 16 % prebivalstva Litve, ki pa uživajo iste pravice in dolžnosti kot Litovci, kar je tudi zapisano v litovski ustavi in ostalih pravnih aktih.

Tabela 3: Narodnostna sestava prebivalstva po popisu prebivalcev 2001

	Skupaj	% prebivalstva
Skupaj	3.483.972	100
Litovci	2.907.293	83.45
Poljaki	234.989	6.74
Rusi	219.789	6.31
Belorusi	42.866	1.23
Ukrajinci	22.488	0.65
Židi	4.007	0.12
Nemci	3.243	0.09
Tatari	3.235	0.09
Latvijci	2.955	0.08
Romi	2.571	0.07
Armenci	1.477	0.04
Ostali	6.138	0.18
Neopredeljeni	32.921	0.94

Vir: Statistični urad³¹

Pred vzpostavitvijo neodvisnosti Litve bi težko govorili o ruski manjšini na tem območju, kajti Rusi so prevladovali v Sovjetski zvezi in dejansko niso bili nikjer obravnavani kot manjšina ne glede na njihovo število v odnosu na ostalo populacijo. Politično so bili Rusi v baltskih državah bolj lojalni večnacionalni sovjetski državi, kot pa njihovi titularni republiki (Rusiji), posledično pa je bila tudi njihova kulturna samopodoba primarno vezana s sovjetsko državo. Vzrok temu lahko najdemo v dejstvu, da je sovjetska država sama prevzela veliko ruskih običajev in navad, kot tudi narodnostnih značilnosti (jezik).

³¹ Statistični urad Republike Litve. Dostopno na http://std.lt/Surasymas/APIE/index_istor_e.htm (9. 10. 2003).

4.1.4 POVZETEK

Razpad Sovjetske zveze je vsem baltskim narodom dal možnost, da ponovno ustanovijo svojo državo in je hkrati pripeljal do krize identitete mnogih Rusov, ker je država, s katero so se identificirali, razpadla.

Kot je razvidno, imata tako Estonija kot tudi Latvija na svojem ozemlju prisotno zelo številčno rusko manjšino, katere osnovni problem leži v dejstvu, da veliko pripadnikov te manjšine nima državljanstva. V nadaljevanju bom predstavila, kako se je posamezna država lotila reševanja omenjene problematike oziroma kakšne so možnosti pridobitve državljanstva za pripadnike ruske manjšine v posamezni državi. Za razliko od ostalih dveh pribaltskih sosed pa je ruska manjšina v Litvi številčno precej manjša, kar se odraža tudi v njenem položaju.

4.2 REŠEVANJE PROBLEMATIKE DRŽAVLJANSTVA

Urejanje državljanstva je pomembno iz dveh zornih kotov: a) za proces integracije, b) za dosego statusa narodne manjšine.

Učinkovita in enakopravna integracija manjšine, posebej ruske, je glavni izziv, s katerim se soočajo baltske države. Vse tri države so integracijo označile kot prioriteto v razvoju družb. Zagotovo pa predstavlja največji problem, v kontekstu integracije, v obravnavanih državah vprašanje državljanstva pripadnikov ruske manjšine. Kot je bilo že omenjeno, imata Estonija in Latvija na svojem ozemlju prisotno zelo veliko populacijo rusko govoreče skupnosti z (večinoma) neurejenim pravnim statusom. To pa močno otežuje njeno integracijo v nacije baltskih držav. Da bi se ta integracija lahko pričela izvajati, je potrebno najprej razrešiti vprašanje državljanstva pripadnikov ruske skupnosti, kajti večina pravic in dejavnosti je vezanih na državljanstvo – pravica do zaposlitve, pravica do politične participacije in seveda tudi ureditev manjšinskega statusa.

Osebe, ki se od Estoncev oz. Latvijcev razlikujejo po svoji narodnostni identiteti in niso državljani države, v kateri živijo, ne uživajo osnovnih manjšinskih pravic, kajti po zakonih teh držav, ki zadevajo področje manjšin, so manjšinske pravice tiste pravice, ki se zagotavljajo državljanom države. To pomeni, da imajo lahko osebe znotraj določene populacije, ki uživajo iste narodnostne značilnosti, jezik, kulturo, običaje in zgodovino, različen pravni status, ki ogroža obstoj njihove identitete. Nekateri, kot estonski ali latvijski državljani, sodijo pod okrilje zaščite manjšinskih pravic medtem ko drugi, kot tujci ali kot osebe brez državljanstva, sodijo pod zakonodajo, ki zadeva tujce. Iz tega je razvidno, kako pomemben je institut državljanstva pri opredeljevanju manjšinskih pravic (Thiele 1999: 22).

4.2.1 ESTONIJA

Sporen vidik pravne ureditve problematike državljanstva v Estoniji zadeva vprašanje statusa priseljencev, ki so se naselili med sovjetsko okupacijo. Februarja 1992 je v veljavo zopet stopil Zakon o državljanstvu iz leta 1938 z nekaterimi amandmaji, ki določa, da lahko samo državljani predvojne³² estonske republike, ki je bila ustanovljena

---

³² tu je mišljena 2. svetovna vojna

1918, ter njihovi potomci avtomatično postanejo državljani Estonije. Ostali prebivalci morajo vložiti prošnjo za pridobitev državljanstva, vendar šele potem, ko so najmanj dve leti nepretrgoma bivali v državi. Državljanstvo lahko pridobijo skozi proces naturalizacije. Prosilci morajo predložiti potrdilo o znanju estonskega jezika, tako pisno kot tudi ustno, ter opraviti izpit o poznavanju estonske ustave. Našteto je za večino rusko govoreče populacije, predvsem zaradi neznanja jezika, neizvedljivo.

Najbolj sporen del zakona je v tem, da se njegove določbe ne nanašajo zgolj na potencialne nove priseljence, temveč tudi na vse tiste, ki imajo v Estoniji stalno bivališče že desetletja. Še več, celo njihovim otrokom ni bil priznan status državljana, kljub temu, da so bili rojeni v Estoniji. Po različnih ocenah je zgoraj navedene pogoje izpolnjevalo zgolj približno 100.000 od 600.000 Neestoncev. Skoraj 40 % prebivalcem so bile zaradi tega odvzeta tako volilna, kot tudi ostale pravice, ki pripadajo državljanom (Smith 1996: 142).

Pri dodeljevanju državljanstva se je Estonija zgledovala po Nemčiji in je uvedla princip *jus sanguinis*. Ta princip je v nasprotju z *jus soli*, po katerem so do državljanstva upravičeni vsi, ki so bili rojeni na tem teritoriju, ne glede na državljanstvo staršev (Saarkoppel 2001: 5).

V 2. členu Zakona o državljanstvu iz leta 1995 je navedeno, kako se pridobi estonsko državljanstvo, in sicer:

Estonsko državljanstvo:

1. se pridobi z rojstvom
2. se pridobi skozi proces naturalizacije
3. se obnovi vsakemu, ki mu je bilo odvzeto kot pripadniku manjšine
4. se izgubi z odvzemom državljanstva ali zaradi sprejema v državljanstvo druge države (Zakon o državljanstvu Republike Estonije, 1995).³³

Člen 5 istega zakona pa navaja, da državljanstvo z rojstvom pridobi:

1. vsak otrok, katerega vsaj eden od staršev je, v času rojstva otroka, estonski državljan
2. vsak otrok, ki je rojen po smrti svojega očeta, če je bil oče v času smrti estonski državljan (Zakon o državljanstvu Republike Estonije, 1995).

Avtomatično so ob osamosvojitvi Estonije državljani postali samo tisti, ki so imeli estonsko državljanstvo pred 16. junijem 1940 ter njihovi potomci. To je bilo posledica

---

³³ Zakon o državljanstvu. *Law on Citizenship*, sprejet 19. 1. 1995, v veljavi od 1. 4. 1995. Dostopno na <http://www.geocities.com/nationalite/estonia.txt> (22. 10. 2003).

dejstva, da Estonija nikoli ni formalno priznala prisilne priključitve k Sovjetski zvezi. Pakt Molotov – Ribbentrop je bil razumljen kot kršitev mednarodnega prava in estonske suverenosti. Ravno zaradi tega so vse migracije v Estonijo v obdobju med leti 1944 in 1991 veljale za nezakonite (Saarkoppel 2001: 6).

4.2.1.1 Proces naturalizacije

Kot je bilo predhodno omenjeno, so po ponovni vzpostavitvi estonske neodvisne države do državljanstva bili upravičeni zgolj tisti, ki so imeli estonsko državljanstvo pred 1940 ter njihovi potomci. Vsi ostali stalni prebivalci niso imeli te pravice in so v trenutku postali osebe brez državljanstva. Velikost problema je vidna, če primerjamo število prebivalcev, ki so imeli volilno pravico na dveh referendumih, pred in po osamosvojitvi. Na referendumu o neodvisnosti, marca 1991, je volilno pravico imelo 1.144.309 oseb, na ustavnem referendumu poleti 1992 pa je bilo le še 689.319 volilnih upravičencev, kar pomeni, da je bila 454.990 polnoletnim osebam v Estoniji odvzeta volilna pravica (Semjonov 1998: 6). Kot zanimivost naj povem, da je kljub temu, da so na prvem referendumu glasovali tudi mnogi Rusi, referendum o neodvisnosti Estonije uspel.

Vsak prebivalec, ki legalno prebiva v Estoniji, ima pravico zaprositi za estonsko državljanstvo. Zakon o državljanstvu iz leta 1992 je določal, da bo naturalizacija ugodena tistim posameznikom, ki izpolnjujejo pogoje o dvoletnem bivanju v državi (od 30. marca 1990), so pripravljene čakati še najmanj eno leto na obdelavo prošnje in so sposobni tekočega sporazumevanja v estonskem jeziku. Pomisleki, ki so prihajali s strani mednarodne skupnosti, so 1995 privedli do revizije Zakona o državljanstvu, ki je zaostri la zahteve glede uradnega prebivališča, hkrati pa je sprostila zahteve glede znanja jezika (Saarkoppel 2001: 7).

Revidirani Zakon o državljanstvu v 6. členu navaja zahteve za pridobitev estonskega državljanstva:

Tujec, ki želi pridobiti estonsko državljanstvo mora:

1. imeti najmanj 15 let
2. živeti v Estoniji nepretrgoma najmanj 5 let preden vloži prošnjo za estonsko državljanstvo in najmanj še eno leto od datuma vloge za državljanstvo
3. pokazati znanje estonskega jezika v skladu z zahtevami iz 8. člena
4. pokazati znanje o estonski ustavi ter o Zakonu o državljanstvu, v skladu z 9. členom tega zakona
5. imeti stalne dohodke, ki zadoščajo za preživetje tako njega, kot tudi njegovih družinskih članov

6. biti vdan državi Estoniji
7. priseči: "Zaprašam za estonsko državljanstvo, prisežem, da bom zvest ustavnemu sistemu Estonije" (Zakon o državljanstvu Republike Estonije, 1995).³⁴

Estonsko državljanstvo pa se lahko dodeli tudi na podlagi posebnih zaslug za državo, vendar ne več kot petim osebam na leto (Zakon o državljanstvu Republike Estonije 1995: člen 10).

Na tem mestu moramo poudariti, da leta 1992 sprejeti Zakon o državljanstvu ni isti, kot tisti iz leta 1938, kljub temu, da se pogosto uporablja izraz obnovljen. Zakon je bil spremenjen, nekatera najbolj liberalna določila zakona pa so bila celo odpravljena kot npr.: po zakonu iz leta 1938 so tisti, ki so na ozemlju Estonije živeli več kot 10 let, lahko pridobili državljanstvo na podlagi poenostavljenega procesa brez dokazil o znanju jezika. Če bi torej popolnoma obveljal zakon iz leta 1938 bi velika večina priseljencev iz obdobja Sovjetske zveze lahko pridobila državljanstvo zelo hitro in preprosto – večina jih v Estoniji živi več kot 10 let, medtem, ko jih je več kot 40 % rojenih v Estoniji. Vendar pa je izvajanje Zakona o državljanstvu v praksi naredilo proces pridobivanja državljanstva dolg in zapleten.³⁵

Glede na podatke, ki jih je javnosti predstavil Oddelek za migracije in državljanstvo je v obdobju med 1992 in 2004 z naturalizacijo državljanstvo prejelo 126.612 oseb.³⁶

4.2.1.2 Nedržavljeni

Pravni status nedržavljanov ureja estonska ustava in zakoni, kot na primer Zakon o tujcih, ki jim zagotavlja človekove pravice. Nedržavljeni lahko zaprosijo za začasno ali pa trajno dovoljenje za bivanje. Amandma k Zakonu o tujcih iz leta 1997 dodeljuje nedržavljanom, ki so zaprosili za začasno dovoljenje pred 12. julijem 1995, pravico do stalnega dovoljenja, ki začne veljati z 12. julijem 1998. Prav tako so stalno dovoljenje dobili vsi posamezniki, ki so v Estoniji na podlagi začasnega dovoljenja živeli najmanj tri leta, imeli redne dohodke ter imeli urejeno stalno namestitev.

---

³⁴ Zakon o državljanstvu. *Law on Citizenship*, sprejet 19. 1. 1995, v veljavi od 1. 4. 1995. Dostopno na <http://www.geocities.com/nationalite/estonia.txt> (22. 10. 2003).

³⁵ Estonian Institute: *Ethnic Issues in Estonia* (2002). Dostopno na http://www.einst.ee/factsheets/factsheets_uus_kuju/ethnic_issues_in_estonia.htm (5. 6. 2004).

³⁶ Oddelek za migracije in državljanstvo (2004). Dostopno na http://www.vm.ee/estonia/pea_172/kat_399/4518.html (10. 3. 2004).

4.2.2 LATVIJA

S ponovno vzpostavitev latvijske neodvisnosti je bilo potrebno definirati, kdo so državljani države. 15. oktobra 1991 je Ustavno sodišče Republike Latvije sprejelo Resolucijo o obnovitvi državljanskih pravic in temeljnih načel naturalizacije. Glede na določila omenjene resolucije, je bilo državljanstvo Republike Latvije dodeljeno zgolj tistim, ki so ga imeli pred 17. junijem 1940 oz. njihovim potomcem. Prav tako resolucija kot neveljavno razglasi uredbo SZ, ki je Latvijcem podelila sovjetsko državljanstvo in določa, da latvijski državljani ne morejo imeti dvojnega državljanstva ter, da lahko vsi tisti, ki po tej uredbi niso zadostili pogojem za ohranitev državljanstva le-tega pridobijo skozi proces naturalizacije (Kotov 1999).

Junija 1992 je bil sprejet Zakon o vstopu in bivanju tujih državljanov in oseb brez državljanstva v Republiki Latviji. Namen tega zakona je bil uravnati proces, ki je vplival na strukturo populacije v Latviji, kot tudi promoviranje družbenega in ekonomskega razvoja prebivalcev Latvije v skladu s splošno sprejetimi človekovimi pravicami.

22. julija 1994 pa je parlament sprejel Zakon o državljanstvu, ki je stopil v veljavo 25. avgusta istega leta in je državljanstvo Latvije povrnil vsem tistim, ki so ga imeli pred letom 1940 ne glede na njihov etnični izvor. Zakon določa kdo lahko postane državljan in določa postopke za pridobitev državljanstva. Od prosilcev za naturalizacijo se zahteva, da se odpovedo dosedanjemu ne-latvijskemu državljanstvu, da izkažejo znanje latvijskega jezika, poznavanje ustave in zgodovine ter da prisežejo zvestobe Latviji.³⁷

Dopolnilo iz leta 1995 pa je zagotovilo avtomatsko državljanstvo vsem etničnim Latvijcem, ki so se vrnil v državo kot tudi osebam, ki so uspešno zaključile srednjo šolo v šoli, kjer izobraževanje poteka v latvijskem jeziku.

Restriktiven pristop latvijske države do problematike podeljevanja državljanstva je privedel do tega, da je bila med leti 1991 in 1997 tretjina prebivalcev Latvije oz. 70 % narodnostnih manjšin v celoti prikrajšana vseh političnih pravic in vseh razpoložljivih načinov in sredstev predstavljanja in varovanja njihovih osnovnih pravic. Ti nadržavljeni so bili v primerjavi z državljani Latvije diskriminirani na različnih področjih, ki zadevajo osnovne pravice, ne samo na političnih temveč tudi na ekonomskih, socialnih in

---

³⁷ Raziskava o človekovih pravicah in socialni integraciji v Latviji iz leta 1998, ki sta jo skupaj pripravila Ministrstvo Republike Latvije za zunanje zadeve in Naturalizacijski odbor. Dostopno na http://www.un.lv/download/undp_public/yalta.pdf (13. 10. 2003).

humanitarnih sferah. Ruska skupnost se je počutila popolnoma ponižano in odtujeno v odnosu do latvijske družbe. Veliko Rusov se je tudi počutilo zelo negotovih glede nadaljnje usode.³⁸

4.2.2.1 Proces naturalizacije v Latviji

Po vzpostavitvi državitvornosti in s tem posledično tudi državljanskih pravic so v Latviji morali oblikovati standarde naturalizacije. Kot je že bilo omenjeno, je bil leta 1994 v latvijskem parlamentu *saeima* sprejet Zakon o državljanstvu, ki v 12. členu natančno določa osnovne pogoje naturalizacije in sicer:³⁹

- (1) državljanstvo Republike Latvije lahko skozi proces naturalizacije pridobijo zgolj osebe, ki so registrirane v Registru prebivalstva in:
  1. tisti, ki imajo v Latviji, na dan vložitve prošnje, stalno prebivališče več kot pet let računano od 4. maja 1990 (za tiste, ki so v Latvijo prispeli po 1. juliju 1992 pa začne petletno obdobje teči potem, ko jim je bilo izdano dovoljenje za stalno bivanje)
  2. tekoče govorijo latvijski jezik
  3. poznajo osnovna načela Ustave Republike Latvije in ustavnega zakona Pravice in dolžnosti državljanov in oseb
  4. poznajo besedilo nacionalne himne ter zgodovino Latvije
  5. imajo zakonit vir prihodkov
  6. so obljubile zvestobo Republiki Latviji
  7. so podale izjavo s katero se odrekajo prejšnjemu državljanstvu in so od države, katere državljanstvo so imele, prejeli dovoljenje za izpis, če to dovoljenje zagotavljajo zakoni te države, ali so prejeli dokument, ki potrjuje izgubo državljanstva, ali so državljani bivše ZSSR in so na dan 4. maj 1990 imeli stalno prebivališče v Latviji, potrdilo, da niso zaprosili za državljanstvo druge države in
  8. niso predmet zadržkov, opredeljenih v 11. členu tega zakona
- (2) državljanstvo Republike Latvije lahko skozi proces naturalizacije pridobijo zgolj osebe, ki izpolnjujejo vse zahteve navedene v paragrafu 1 tega člena
- (3) zaznamek, ki se nanaša na izjavo s katero se odrekajo prejšnjemu državljanstvu in so prejeli dovoljenje za izpis, ali so prejeli dokument, ki potrjuje izgubo državljanstva, stopi v veljavo potem, ko je bil prosilec uradno obveščen, da ne obstajajo nobeni drugi zadržki za sprejem v latvijsko državljanstvo
- (4) postopek preverjanja poznavanja osnovnih načel Ustave Republike Latvije in ustavnega zakona »Pravice in dolžnosti državljanov in oseb« bo določen s pravilniki Kabineta

---

³⁸ Language research-Latvia. Dostopno na <http://www.us-english.org/foundation/research/olp/view/Research.asp?CID=47&TID=4> (14. 10. 2003).

³⁹ Neuradni prevod avtorice.

- (5) ob podaji vloge za naturalizacijo mora prosilec plačati državno takso, katere višino določi Kabinet
- (6) prosilci, katerih prošnje, ki se nanašajo na državljanstvo, so bile zavrnjene lahko ponovno vložijo vlogo leto dni potem, ko je bila sprejeta predhodna odločitev (Zakon o državljanstvu Republike Latvije 1994: člen 12).⁴⁰

Za implementiranje naturalizacije je parlament 1994 ustanovil posebno komisijo – **Naturalizacijsko komisijo Republike Latvije**. Glavna naloga komisije je bila sprejemanje in obravnavanje vlog za naturalizacijo. Komisija je bila ustanovljena na regionalnem principu. V začetnih letih je bilo število prosilcev zelo majhno. Zaradi tega je parlament v letu 1996 zmanjšal financiranje naturalizacijske komisije ne glede na napovedi, da naj bi se v prihodnosti število vlog za naturalizacij povečalo. Naturalizacijska komisija je bila reformirana kot institucija znotraj Ministrstva za pravosodje republike Latvije (prej je delovala znotraj notranjega ministrstva). Področje delovanja se je razširilo na vse zadeve, ki zadevajo vprašanja državljanstva. Aprila 1998 je ministrski kabinet odobril koncept razvoja institucij državljanstva in migracij. Naturalizacijska komisija je začela z izvajanjem velikega števila novih funkcij, kot so:

- registrirati status prebivalcev Latvije za osebe, ki imajo pravico do državljanstva Latvije glede na 2. odstavek, člen 1,1.1.,1.2. in 1.3 .
- sprejemanje in obravnavanje vlog za odpoved (neprižnavanje) in obnovitev državljanstva Latvije
- priprava tožbenih zahtevkov za sodišča v primerih prikrajšanja državljanstva
- sprejemanje in obravnavanje vlog za priznanje državljanstva otrokom nedržavljanov ali oseb brez državljanstva, ki so bili rojeni v Latviji po 21. avgustu 1991.⁴¹

Kot je že bilo omenjeno, morajo nedržavljanji počakati pet let, preden lahko pričnejo postopek naturalizacije. Hkrati je Latvija vpeljala tudi zelo strog starostni urnik naturalizacije oz. t. i. sistem oken, ki določa kvoto prošenj za vsako leto. Na primer, leta 1996 so za sprejem v državljanstvo z naturalizacijo lahko zaprosile zgolj osebe, ki so bile rojene v Latviji in katerih starost je bila v času, ko so podali vlogo za naturalizacijo, med 16 in 20 let. 1997 so lahko zaprosili zgolj tisti, ki so bili rojeni po letu 1972. Glede na

---

⁴⁰ Zakon o državljanstvu. *Law on Citizenship*. Sprejet 21. 6. 1994, v veljavi od 25. 8. 1994. Dostopno na <http://www.humanrights.lv/doc/latlik/citiz1.htm> (22. 10. 2003).

⁴¹ Povzeto z uradnih spletnih strani Naturalizacijske komisije republike Latvije. Dostopno na http://www.np.gov.lv/index.php?en=fakti_en&saite=residents.htm (10. 2. 2003).

obstoječa pravila bi šele leta 2003 vsi tuji prebivalci bili upravičeni, da zaprosijo za državljanstvo.⁴²

Po zakonu iz leta 1994 je bilo do 31. 8. 1994 naturaliziranih le 10.260 oseb. To pomeni, da od 148.000 oseb, ki so znotraj 'treh oken' (1996 starost 20 let, do 25 let 1997 in starost 30 let 1998) izpolnjevale pogoje, jih je zgolj 6 % dejansko zaprosilo za državljanstvo.⁴³

22. junija 1998 je latvijski parlament sprejel dopolnilo k Zakonu o državljanstvu, ki je vključevalo priporočila podana s strani Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi in je skoraj vsem nedržavljanom Latvije omogočilo, da zaprosijo za državljanstvo. Sprejeto dopolnilo je poenostavilo proces naturalizacije za osebe starejše od 65 let, odpravilo tako imenovani sistem oken ter dodelilo državljanstvo tudi otrokom nedržavljanov oz. oseb brez državljanstva, ki so bili rojeni po 21. avgustu 1991 in katerih stalno prebivališče je v Latviji. Nespremenjena pa so ostala določila, ki so navedena v odstavkih 2, 3, 4 in 6. To dopolnilo je pripomoglo k dramatičnemu povečanju števila vlog za naturalizacijo.

Zakon tudi določa dva načina naturalizacije: redni in izredni. Med osebami, ki se lahko naturalizirajo na *izredni* osnovi so partnerji latvijskih državljanov, bivši državljani ZSSR, ki imajo pravico do državljanstva po zakonu iz 1919, osebe, ki so bile v obdobju med leti 1941–1945 nasilno premeščene v Latvijo in so tu ostale tudi po preteku okupacijskega režima, osebe, ki se izobražujejo v latvijskih šolah in osebe, ki izredno dobro obvladajo latvijski jezik v skladu s standardi, ki jih je določil ministrski kabinet. Običajen proces naturalizacije zahteva dovoljenje za stalno bivanje. Zahtevano obdobje bivanja je pet let začenši od 4. maja 1990. Za tiste, ki so v Latvijo prispeli po 1. juliju 1992, pa se petletno obdobje prične šteti z dnevom izdaje dovoljenja za stalno bivanje. Prosilec mora izpolnjevati določene pogoje in sicer, da: ni deloval protiuustavno proti Republiki Latviji, ni propagiral fašistične, šovinistične, nacionalne, komunistične ali druge totalitarne ideje, ne spodbuja etničnega in rasnega sovraštva oz. za navedena dejanja ni bil sodno preganjan, ni služil v oboroženih silah, tajnih službah ali policiji tuje države, ni bil zaposlen, obveščevalec, agent ali vodja veje varnostne organizacije bivše ZSSR, KGB ali druge tuje varnostne ali obveščevalne službe, ni bil obsojen zaradi kriminalnega dejanja, ni

---

⁴² *Estonia and Latvia: Citizenship, Language and Conflict Prevention*. A Special Report by the Forced Migration Projects, Open Society Institute, 1997. Dostopno na <http://www2.soros.org/fmp2/html/baltics.htm> (23. 1. 2004).

⁴³ Evropski Parlament: Briefing No. 42: The Russian minority in the Baltic States and the enlargement of the EU. Dostopno na http://www.europarl.eu.int/enlargement/briefings/42a1_en.htm (3. 2. 2004).

deloval protiustavno kot član organizacije, ki je sovražno nastrojena proti Latviji (Latvian Human Development Report 1997: 53).⁴⁴

Prav tako mora prosilec opraviti državljanski izpit. To pomeni, da mora poznati latvijski jezik ter biti sposoben vsakodnevnega komuniciranja oz. razumevanja informacij v latvijskem jeziku. Prosilec mora tudi poznati osnovna načela ustave Republike Latvije in Ustavnega zakona o pravicah in obveznostih državljanov in oseb ter poznavanje nacionalne himne in zgodovine Latvije ter zapriseči zvestobo Republiki Latviji (Zakon o državljanstvu Republike Latvije 1994: členi 12-18).

Tabela 4: Število prebivalcev, ki so bili na naturalizirani do 1. 1. 2001

LETO	SKUPAJ	OTROCI DO 15 LET
1995	984	33
1996	3 016	138
1997	2 993	167
1998	4 439	305
1999	12 427	2073
2000	14 900	2416
SKUPAJ	38 759	5132

Vir: *Naturalisation Board of the Republic of Latvia*⁴⁵

4.2.2.2 Nedržavljeni

Po obnovitvi neodvisnosti leta 1991 je bilo državljanstvo avtomatsko dodeljeno osebam, ki so bile državljani neodvisne Republike Latvije na dan 17. 6. 1940 in njihovim neposrednim potomcem. Po neodvisnosti se je položaj več kot 600.000 oseb, večinoma etničnih Rusov, spremenil od državljanstva Sovjetske zveze do statusa osebe brez državljanstva v Latviji. Pravni položaj in pravice nedržavljanov so definirane in opredeljene v:

- (a) *Zakonu o položaju nekdanjih državljanov ZSSR, ki niso državljani Latvije ali katerekoli druge države*
- (b) *Za tiste, katerih status ne ureja zgoraj navedeni zakon, Zakonu o statusu oseb brez državljanstva v republiki Latviji*

⁴⁴ Dostopno na http://www.un.lv/download/1997/_chap3.pdf (13. 10. 2003).

⁴⁵ Dostopno na http://www.np.gov.lv/index.php?en=fakti_en&saite=residents.htm (10. 2. 2003).

- (c) *Zakonu o vstopu in prebivanju tujcev in oseb brez državljanstva v republiki Latviji*
- (d) *Ustavi (VIII poglavje)* (povzeto s spletnih strani Ministrstva za notranje zadeve Velike Britanije).

S sprejetjem Zakona o položaju nekdanjih državljanov ZSSR, ki niso državljani Latvije ali katerekoli druge države (1995) je Latvija zagotovila pravno osnovo za ureditev statusa stalnih prebivalcev, ki so v Latvijo prispeli pred letom 1992, nimajo državljanstva in predstavljajo rusko govorečo manjšino.

V 1. členu tega zakona je jasno navedeno, kdo so ti nedržavljeni:

To so tisti državljani bivše ZSSR in njihovi otroci, ki prebivajo na območju Republike Latvije ali so odsotni določeno obdobje in istočasno izpolnjujejo naslednje pogoje:

1. so bili 1. 7. 1992 registrirani znotraj ozemlja Latvije, ne glede na status prebivališča, ki je naveden v njihovem registracijskem registru;
2. niso državljani Latvije;
3. niso in niso bili državljani katere druge države (Zakon o položaju nekdanjih državljanov ZSSR, ki niso državljani Latvije ali katerekoli druge države, 1995).⁴⁶

Hkrati pa so navedene tudi osebe, za katere ta zakon ne velja.

Zakon jim zagotavlja prosto izbiro prebivališča v Latviji, svobodo, da lahko zapustijo in se zopet vrnejo v Latvijo, zaščito pred izgonom, ohranjanje njihovega lastnega jezika in kulture, pravico, da skladno z Zakonom o uradnem jeziku svobodno izberejo jezik komuniciranja v odnosu z državnimi oblastmi in administrativnimi institucijami. Še več. Izdani so bili posebni potni listi za nedržavljanke ruske narodnosti, ki so starejši od 16 let. Ti potni listi so omogočali prost izhod in vrnitev v Latvijo brez dodatnih dokumentov. V primeru, da oseba v določenem času, ki ga je določil ministrski kabinet brez utemeljenega razloga, ne zamenja ruskega potnega lista za tistega, ki ga pridobijo nedržavljeni, njegov status določa *Zakon o tujcih in osebah brez državljanstva – vstop in bivanje v Republiki Latviji (1992)*. Le-ta ureja status oseb, ki so v Latvijo vstopile po 1. juliju 1992 in postavlja zelo visoke zahteve za pridobitev dovoljenja za stalno bivanje (Latvian Human Development Report 1997: 13).

---

⁴⁶ Zakon o položaju nekdanjih državljanov ZSSR, ki niso državljani Latvije ali katerekoli druge države. *Law On the Status of Former USSR Citizens Who are not Citizens of Latvia or Any Other State*. Sprejet in v veljavi od 12. 4. 1995. Dostopno na <http://www.humanrights.lv/doc/latlik/noncit.htm> (22. 10. 2003).

Po podatkih, ki jih najdemo v poročilu Evropskega parlamenta⁴⁷ je do 20. avgusta 1998 več kot 40 % (okoli 270.000) tujcev, ki imajo stalno prebivališče v Latviji prejelo posebne potne liste za nedržavljanje. 31. oktobra 1998 je potekla veljavnost starim ruskim potnim listom.

4.2.3 LITVA

Absolutna večina Rusov (več kot 90 %) je državljanov Republike Litve. To je očitna prednost Litve v primerjavi z ostalimi baltskimi državami, kjer obstaja velika populacija Rusov brez državljanstva. Litva je vsem tistim, ki so na področju Litve živeli pred razglasitvijo neodvisnosti dodelila litovsko državljanstvo, s tem politične pravice in posledično utrdila identifikacijo ruske populacije z litovsko državo, medtem ko je v preostalih dveh državah zanikanje pravice do državljanstva ovira za tako identifikacijo.

Zakon o državljanstvu je bil v svoji prvotni obliki sprejet že 1989, ko je bila Litva še del Sovjetske zveze. Ta zakon je avtomatsko podelil državljanstvo vsem tistim, ki so ga že imeli pred letom 1940 in njihovim potomcem. Prav tako zakon vsebuje dve določbi, ki še razširita krog upravičencev. Prva določba je vsem prebivalcem, ki imajo stalno prebivališče v Litvi in so bili tu tudi rojeni, avtomatsko dodelila državljanstvo v kolikor niso posedovali državljanstva druge države. Druga določba pa je vsem tistim, ki živijo na območju Litve in so državljani druge države, omogočila, da lahko litovsko državljanstvo pridobijo s podpisom deklaracije o zvestobi v obdobju dveh let.⁴⁸

1991 sta Litva in Rusija podpisali sporazum z katerim se je državljanstvo avtomatsko dodelilo tudi tistim, ki so se naselili v državo po 1989, a pred julijem 1991, ko je bil podpisan ta sporazum. Jasno je, da je v primerjavi z zakoni sosednjih republik litovski zakon veliko bolj liberalen in zajema večji krog prebivalstva. Proces naturalizacije je bil potreben le, če oseba ni izpolnjevala pogojev za avtomatsko dodelitev državljanstva. Ta proces naturalizacije pa je potekal zelo podobno kot v Estoniji in Latviji: opraviti je bilo potrebno test poznavanja jezika, najmanj 10 let imeti stalno prebivališče v Litvi, poznavati litovsko ustavo ter podpisati izjavo o zvestobi litovski državi (Barrington 1995: 734).

---

⁴⁷ Evropski Parlament: Briefing No 42: The Russian minority in the Baltic States and the enlargement of the EU. Dostopno na http://www.europarl.eu.int/enlargement/briefings/42a1_en.htm (3. 2. 2004).

⁴⁸ Zakon o državljanstvu. *Law on Citizenship*. Sprejet 3. 11. 1989, velja od 3. 11. 1989. Dostopno na <http://www3.lrs.lt/c-bin/eng/preps2?Condition1=21839&Condition2> (13. 9. 2003).

Na podlagi zakona iz 1989 jih od 3.5 milijona prebivalcev 350.000 ni prejelo državljanstva pred iztekom dveletnega obdobja. Ta številka bi verjetno bila še nižja, vendar veliko ljudi sploh ni vedelo, da morajo zaprositi za državljanstvo.

Decembra 1991 je zakon iz leta 1989 zamenjal nov. Le-ta je ukinil vse določbe, ki so zadevale avtomatsko pridobitev državljanstva razen tiste, ki se nanaša na osebe, ki so imele državljanstvo pred letom 1940 in njihovim potomcem. Pogoji za naturalizacijo so ostali podobni tistim iz predhodnega zakona. Novi zakon pa je uvedel zelo pomembno novost – oseba mora imeti stalen zakonit vir dohodka (Zakon o državljanstvu Republike Litve 1991: člen 12). Novi amandmaji k zakonu so leta 1993 prinesli še dodatne novosti. Prva sprememba je bila, da se osebi, ki zaprosi za litovsko državljanstvo, ni potrebno odreči drugemu morebitnemu državljanstvu, ki bi ga imel. To pomeni, da imajo lahko dvojno državljanstvo. Druga sprememba dovoljuje osebam starejšim od 65 let ter tistim s težavami (invalidom, prizadetim, ipd), naturalizacijo brez opravljenega testa o poznavanju jezika (Barrington 1995: 734).

4.2.4 POVZETEK

Z razpadom Sovjetske zveze so države naslednice državljanstvo uredile vsaka s svojo notranjo zakonodajo. Pri tem so zavzele stališče, da je šlo v primeru prisilne priključitve baltskih držav k Sovjetski zvezi po 2. svetovni vojni za nedopustno ravnanje z vidika mednarodnega prava, ki je pretrgalo kontinuiteto njihove dotedanje suverenosti; avtomatično državljanstvo zato priznavajo le tistim osebam, ki so imele državljanstvo pred sovjetsko zasedbo ozemlja ter njihovim potomcem, ne pa tudi ostalim prebivalcem, ki so bili pred političnimi spremembami državljani Sovjetske zveze. Le-ti lahko pridobijo državljanstvo le v postopku naturalizacije.

Restriktivna zakonodaja na področju državljanstva je vplivala na to, da so mnogi prebivalci teh držav, povečini etnični Rusi, ostali brez državljanstva, kar je močno otežilo njihovo življenje v novo nastalih državah.

Takšen položaj Rusov v baltskih državah je lahko vzrok (ali zgolj povod) za vpletanje 'matične' domovine v notranje zadeve sosednjih držav. Ta odnos je potrebno posebej predstaviti tudi zato, ker Rusija ni povsem običajna država v mednarodnih odnosih.

5 VPLIV (NEUREJENEGA) POLOŽAJA RUSKE MANJŠINE NA RUSKO ZUNANJO POLITIKO DO BALTSKIH DRŽAV

Po razpadu Sovjetske zveze je bila Ruska federacija prisiljena ponovno vzpostaviti svojo zunanjo politiko, ki je vključevala tudi odnos do nekdanjih republik Sovjetske zveze. To se je zgodilo tudi v primeru baltskih držav Estonije, Latvije in Litve. Vsaka od njih predstavlja Rusiji poseben politični izziv.

Vprašanje položaja ruske manjšine v baltskih državah predstavlja eno izmed osrednjih dimenzij ruske politike do baltskih držav, kot tudi do ostalih republik nekdanje Sovjetske zveze. Ruska politika do manjšin v baltskih državah se je razvijala počasi. V obdobju takoj po osamosvojitvi so bile bolj pomembne zadeve znotraj države in potreba po ponovni vzpostavitvi odnosov z Zahodom, kar je pomenilo, da usoda Rusov v nekdanjih republikah večinoma ni bila prisotna v ruski uradni politiki. Prvič se je ideja ruske diaspore, ki naj bi imela velik pomen za Rusijo, pojavila v opozicijskih krogih, kjer so se pojavile močne zahteve po bolj strogi politiki v odnosu do zagotavljanja osnovnih pravic Rusov, ki živijo na tujem. Sčasoma pa je ta ideja postala eno izmed odločilnih vprašanj ruske notranje politike.

Ruska zunanja politika do Baltika temelji na več faktorjih, ki določajo, kakšni so interesi Rusije sedaj in kakšni bodo v prihodnje. Nekateri temeljijo na zgodovinskih dejstvih, medtem ko so drugi posledica razpada Sovjetske zveze. Eden izmed najpomembnejših dejavnikov, ki vplivajo na rusko zunanjo politiko do baltskih držav, je položaj etničnih Rusov v bližnjih državah in je neposredno povezan z razpadom Sovjetske zveze. Rusija je javno izrazila nezadovoljstvo zaradi slabega ravnanja z rusko manjšino v baltskih državah ter da so zakoni o državljanstvu v Estoniji in Latviji diskriminatorni do ruske manjšine (Barrington 1995: 748). Omenjeni zakoni večini pripadnikov manjšine onemogočajo, da bi postali državljani države, v kateri živijo. Rusija je večkrat izrazila mnenje, da ima naravno pravico, da zavaruje Ruse, kjerkoli živijo. Pred letom 1995 so v Rusiji celo razpravljali o možnosti vojaške intervencije, z katero bi zavarovali Ruse, ki živijo izven Rusije, še posebno Ruse v Baltiku (Barrington 1995: 749).

Drugi pomembni dejavnik ruske zunanje politike do baltskih držav je rusko prepričanje, da je njihova zgodovinska dolžnost zavarovati te države ter njihov interes v

teh državah. To je bilo večkrat izraženo na različne načine pred-, med- ter v postsovjetskem obdobju. V predsovjetskem obdobju sta baltski državi Estonija in Latvija živeli v relativnem miru z ruskim imperijem, medtem ko je Litva skupaj s Poljsko skušala zlomiti ruski nadzor (Lieven 1994: 49). Na tem mestu je potrebno poudariti, da je bil Baltik v tistem času del ruskega imperija. Sredi 19. stoletja so se pojavili prvi napori nekaterih Rusov, da bi rusificirali Baltik. Šele po koncu boljševiške revolucije so baltske države dosegle določeno mero neodvisnosti, ki je trajala v letih od 1918 do 1940. Potem so Estonija, Latvija in Litva postale del Sovjetske zveze. Po vzpostavitvi neodvisnosti 1991 so izbrale, da se povežejo z Evropo in ne z Rusijo. To pa ustvarja položaj, ki po mnenju Rusije lahko ogrozi njeno varnost. Zaradi stoletij trajajoče ruske nadvlade na tem območju bi se Baltik, po mnenju Rusije, moral povezati s slednjo. V mnogih pogledih je rusko prepričanje, da mora obvarovati Baltik ter ga obdržati za zaveznika zgolj rezultat gospodarske nujnosti (Lieven 1994: 51).

5.1 RUSIJA – ESTONIJA

Odnos med Rusijo in Estonijo je bil zelo slab, vendar pa se je v zadnjih nekaj letih izboljšal. Estonija je takoj po razpadu Sovjetske zveze pričela z radikalnimi spremembami vladajočega sistema, zaradi česar so bile spremembe nujne tudi pri določitvi, komu je dovoljeno sodelovati v sistemu. Te spremembe so bile vzrok prvih trenj, do katerih je prišlo med državama. Estonski Zakon o državljanstvu je ruskim pripadnikom otežil, da bi postali estonski državljani, četudi so vse svoje življenje živeli v Estoniji. Ruski odziv na zakon je bil oster. Izražal je mnenje, da je Rusom v drugih državah potrebno pomagati, vendar pa tega ni mogoče storiti s tanki (Barrington 1995: 749). Izjava je zanimiva zaradi dejstva, ker je Rusija istočasno zavračala vse zahteve po umiku sovjetskih vojaških sil z območja Baltika. Svojo vojaško navzočnost je opravičevala s potrebo po obvarovanju ruske manjšine pred diskriminacijo. V veliki meri je bila vojaška navzočnost le poskus Rusije, da vsili posebna načela politike. Hotela je, da se z rusko manjšino prične ravnati bolje, kot pa se je to dogajalo v takratni situaciji. Rusija se je še vedno obnašala kot kolonialna velesila, ki narekuje politiko svojim kolonijam še posebej kar zadeva odnos do ruske manjšine v teh državah (Barrington 1995: 751).

Rusko–estonska zunanja politika se je ukvarjala z več zadevami in ne zgolj s položajem ruske manjšine v Estoniji. Večina zadev pa je nastala kot posledica razpada Sovjetske zveze.

5.2 RUSIJA – LATVIJA

Ruski odnos z Latvijo bi lahko označili kot neke vrste stalni konflikt. Glavni vir nesporazumov med državama je latvijsko ravnanje z rusko manjšino, ki živi znotraj meja Latvije. Kot je bilo že omenjeno, je latvijski Zakon o državljanstvu najstrožji med zakoni baltskih držav. Moskva je izrazila mnenje, da je ravnanje z manjšinami znotraj meja Latvije glavna ovira za izboljšanje odnosov med državama. Rusija je v zunanji politiki obravnavala Latvijo na zelo podoben način kot Estonijo. Leta 1994 je ruski predsednik Boris Jelcin izjavil, da bo Rusija umaknila svoje vojaške sile z območja Baltika, če bosta Estonija in Latvija odpravili svojo diskriminatorno zakonodajo (Moffit 1998: 7). Ker se je tako v Estoniji kot v Latviji pojavljala ista problematika, je Rusija obe državi obravnavala na podoben način.

Permanentni kamen spotike med obema državama je manjšinska problematika. Za razliko od Estonije in Litve se latvijski odnos v minulih letih ni prav nič izboljšal. Manjšinsko vprašanje še vedno plamti znotraj države zahvaljujoč velikemu številu ruske populacije v državi ter strogosti latvijskih zakonov, ki zadevajo državljanstvo oz. pridobitev le-tega. Kot primer slabih odnosov med državama naj navedem dogodek, ki se je zgodil v marcu leta 1998. 3. marca je nekaj tisoč pripadnikov ruske manjšine demonstriralo v Rigi. Po več urah trajajočih demonstracij so jih razpodili z uporabo sile (Moffit 1998: 7). Moskva je ostro protestirala proti takemu ravnanju in celo uvedla nekaj sankcij proti Latviji. Sprva so ruski cariniki zadržali latvijske izdelke na rusko-latvijski meji, kasneje pa je Rusija zagrozila tudi s prekinitvijo naftne poti, ki poteka skozi Latvijo. Rezultat tega bi bila izguba transportnih taks, ki jih Rusija plačuje za nemoten pretok nafte preko latvijskega ozemlja. Po nekaterih ocenah znaša latvijska zunanja trgovina z Rusijo preko 1.5 milijarde dolarjev letno (Moffit 1998: 8). Kot rezultat ruskih groženj je Latvija pristala na spremembe zakonov o državljanstvu. Znotraj teh sprememb je bil odpravljen sistem oken ter uvedena dodelitev državljanstva otrokom, ki so se rodili v Latviji staršem, ki so nedržavljeni. To je več kot očiten primer, da je ruski pritisk na Latvijo končno

dosegel želeni učinek in, da se politika, ki jo Rusija smatra kot diskriminatorno, lahko spremeni.

5.3 RUSIJA – LITVA

Litva je, za razliko od ostalih dveh baltskih držav, po neodvisnosti vzpostavila boljši odnos z Rusijo. Ta odnos temelji predvsem na načinu, kako je Litva rešila položaj ruske manjšine. Kot je bilo že omenjeno je bil Litvi prihranjen velik pritok ruske populacije, kot se je to zgodilo v Estoniji in Latviji. Posledica tega je bila, da je bilo ob neodvisnosti znotraj meja Litve nizko število pripadnikov ruske manjšine. Pomembno je tudi omeniti, da se z neodvisnostjo Litve položaj Rusov ni zelo spremenil. Zakoni o državljanstvu so bili v Litvi manj ostri, kot v sosednjih državah tako, da so tudi pripadniki ruske manjšine lahko pridobili državljanstvo vkolikor so izpolnjevali osnovne zahteve, ki so veljale za vse. To pa je privedlo do bolj prijateljskih odnosov z Rusijo (Moffit 1998: 8).

Kljub temu, da so rusko-litovski odnosi bili boljši od tistih z Estonijo in Latvijo, pa niso bili popolni. Litovci, tako kot ostali baltski prebivalci, še vedno niso pozabili na 50 let sovjetske nadvlade. Večkrat so se med Litvo in Rusijo pojavila nesoglasja zaradi meje. Največje vprašanje je bilo, kako ravnati z ozemljem, ki je bilo priključeno Litvi 1939. Vendar pa so to vprašanje rešili 1997, kar je za Litvo pomenilo možnost povečanja bilateralne trgovine in sodelovanja z Rusijo, medtem, ko je Rusija s tem sporazumom obdržala dostop do bližnjice skozi Litvo do regije Kaliningrad (Moffit 1998: 8).

Litva je vse od vzpostavitve neodvisnosti imela z Rusijo relativno stabilne in normalne odnose.

Iz povedanega je mogoče jasno razbrati povezave med (nerešenim) manjšinskim vprašanjem in zunanjo politiko posamezne države. Tudi zato bi morali voditelji baltskih držav pokazati več državniške modrosti pri urejanju položaja pripadnikov ruske skupnosti v njihovih državah.

6 VERIFIKACIJA HIPOTEZ IN ZAKLJUČEK

Z analizo, opravljeno v diplomskem delu, se mi je potrdila prva hipoteza, da restriktivna politika podeljevanja državljanstva vodi v posebno obliko segregacije ruskih manjšin v baltskih državah.

Problematicni etnični odnosi v baltskih državah imajo zgodovinsko ozadje. Po razpadu Sovjetske zveze in nastanku treh novih, samostojnih, držav je bilo za Ruse zelo težko sprejeti dejstvo, da so manjšina in da nimajo več privilegijev, ki so jih bili vajeni. K napetosti med stranema pa lahko dodamo tudi dejstvo, da so baltski narodi v pripadnikih ruske manjšine videli predstavnike okupatorske sile, ki je zatirala njihov narod. Ker je regulativa državljanstva v veliki meri v domeni notranje zakonodaje posamezne države, lahko država svobodno, z izjemo upoštevanja nekaterih osnovnih mednarodnih pravil, določa krog oseb, ki so upravičene do pridobitve državljanstva te države. Tako v Estoniji kot tudi Latviji je zakonodaja s področja državljanstva temeljila na dejstvu, da gre ob osamosvojitvi dejansko za *de jure* nadaljevanje medvojne države. Državljanstvo se je smatralo prej privilegij kot pa pravica. Ta privilegij pa je pripadal zgolj etničnim Estoncem in Latvijcem, tistim, ki so imeli državljanstvo pred letom 1940 ali so takrat bivali na ozemlju Estonije in Latvije in njihovim potomcem (ne glede na njihovo narodnost). Državljanstva torej niso dodeljevali na novo, temveč je bilo zgolj obnovljeno. Vsi ostali prebivalci so morali skozi proces naturalizacije. To se je nanašalo tudi na tiste prebivalce, ki so bili rojeni v državi, v kateri bivajo. Vse osebe, ki so se naselile na območje Estonije in Latvije po letu 1940, morajo skozi proces naturalizacije, če želijo pridobiti državljanstvo države, v kateri bivajo. Vendar pa je bila ta možnost velikemu številu oseb otežena zaradi visokih zahtev, s katerimi se soočajo v procesu pridobivanja državljanstva. Tako je bila kar znatnemu številu rusko govoreče populacije, kljub dejstvu, da že mnogo let živijo na teritoriju države, odvzeta možnost pridobitve estonskega/latvijskega državljanstva in so bili prikrajšani za pravice, ki jih imajo ostali državljani. S tem, ko jim je odrekana pravica do državljanstva, jim je posledično odrekana tudi pravica do soudeležbe pri odločitvah, ki zadevajo njihove interese.

Državna politika je manjšine obravnavala kot skupine priseljencev v času nezakonite okupacije in ki zato niso upravičeni do avtomatske dodelitve državljanstva. Narodna pripadnost je v novo nastalih državah postala ustrezen instrument za

diskriminacijo in izločitev iz državljanstva velike ruske manjšine, katero so smatrali kot grožnjo obstoju in integriteti države.

Narodnostno homogena država je bila, po njihovem mnenju, edini način preživetja latvijske in estonske kulture, jezika in tudi naroda samega. Zatorej je sprejetje restriktivne zakonodaje na področju državljanstva bilo mišljeno kot način minimaliziranja sovjetske zapuščine in sredstvo z katerim bi zavarovali neodvisnost države.

Zanikanje pravice do državljanstva je torej tesno povezano z procesom izgradnje države. Novo nastale države pogostokrat odrekajo pravico do državljanstva populaciji, za katero smatrajo, da predstavlja nevarnost njihovi krhki integriteti, hkrati pa s tem želijo nadzorovati, kdo lahko aktivno sodeluje pri oblikovanju države oz. družbe.

Le s pridobitvijo državljanstva pa lahko pripadnikom narodnostnih manjšin zagotovimo enakost in urejen pravni položaj, povežemo vprašanje njihovega političnega priznanja s pravico do političnega sodelovanja ter, kar je najpomembnejše, pristopimo k razreševanju manjšinskega vprašanja.

Prav tako se mi za potrditev hipoteze zdi ustrezen primer Litve, ki je pripadnikom ruske manjšine omogočila pridobitev državljanstva pod razumnimi pogoji, jim podelila potrebne pravice in so tako postali enakopravni člani litovske družbe z rešenim statusom narodne manjšine.

Med obravnavo se mi je potrdila tudi druga hipoteza, da so neintegrirane ruske manjšine vir političnih tenzij med baltskimi državami in Rusko federacijo. Slednja pripadnike ruske manjšine obravnava prvo kot Ruse in šele nato kot Estonce, Latvijce ali Litvance. In ravno zaradi tega je Rusija mnenja, da ima vso pravico posredovati za njihovo dobro. Večkrat je Rusija skušala vplivati na spremembo politike državljanstva v baltskih državah ter s tem na ureditev statusa ruske manjšine, vendar pa se le-te niso kaj prida ozirale na njena priporočila oz. so jih popolnoma ignorirale. To pa je še poglobilo nesoglasja med državami.

Tako estonska kot tudi latvijska družba se morata sprijazniti z dejstvom, da imata na ozemlju države tako številčno manjšino, kot je ruska. Vendar pa v njenih pripadnikih ne smeta videti sovražnikov države temveč polnopravne člane družbe, ki s svojo drugačnostjo in soudeležbo v javnem življenju lahko bistveno pripomorejo k razvoju države kot take. Državi bi morali spodbujati hitrejšo naturalizacijo z uvedbo pripravljalnih treningov za prosilce, z organiziranjem jezikovnih tečajev, s sprostitev zahtev za določene kategorije prosilcev, poseben poudarek pa je potrebno dati informiranju v medijih. Prav tako je potrebno uvesti določene ukrepe, ki bi odpravili občutek odtujenosti in nezaupanja v

odnosu do države in institucij, ki vlada med manjšinami. Država jim mora omogočiti integracijo v družbo, kajti s tem se bodo počutili varne in bodo razvili zaupanje in zvestobo do države, v kateri bivajo. Na tem mestu pa moram poudariti, da pridobitev državljanstva veliki meri temelji tudi na pripravljenosti prosilca, da izpolni zahteve, ki so potrebne za pridobitev.

Prav tako sem mnenja, da sta tako Estonija kot tudi Latvija, kljub naporom, še zelo daleč od tega, da popolnoma integrirata rusko manjšino. Predvsem v zavesti državljanov je prisotna slika o Rusih kot njihovih sovražnikih oz. tistih, ki ogrožajo obstoj naroda. Za odpravo tega pa bo moralo preteči kar nekaj časa in pa najpomembnejše - menjava generacij.

7 SEZNAM VIROV

7.1 PRIMARNI VIRI

1. Dunajska konvencija o nasledstvu držav glede državnega premoženja, arhivov in dolgov. *Vienna Convention on Succession of States in respect of Treaties*. Sprejeta 23. 8. 1978, v veljavi od 6. 11. 1996. Dostopno na <http://www.un.org/law/ilc/texts/tresufra.htm> (15. 4. 2004).
2. Evropska listina o manjšinskih in regionalnih jezikih. *European Charter for Regional or Minority Language*. Sprejeta 5. 11. 1992, v veljavi od 1. 3. 1998, neuradni slovenski prevod je dostopen na <http://www.ff.uni-lj.si/asrlo/SLO-Dokumenti%20Sveta%20Evrope.pdf> (10. 9. 2003).
3. Evropska konvencija o državljanstvu. *European Convention on Nationality*. Sprejeta 6. 11. 1997, v veljavi od 1. 3. 2000, dostopna na <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word166.doc> (12. 9. 2003).
4. Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije. *International Convention on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination*. Sprejeta 7. 3. 1966, v veljavi od 4. 1. 1969. UL SFRJ - Mednarodne pogodbe, št. 6/67.
5. Mednarodni pakt o političnih in državljanskih pravicah. *International Covenant on Civil and Political Rights*. Sprejet 16. 12. 1966, v veljavi od 23. 3. 1976. UL SFRJ - Mednarodne pogodbe, št. 7/71.
6. Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin. *Framework Convention for the Protection of National Minorities*. Sprejeta 1. 2. 1995, v veljavi od 1. 2. 1998, dostopna na <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/157.htm> (10. 2. 2004).
7. Konvencija o statusu oseb brez državljanstva. *Convention relating to the Status of Stateless Persons*. Sprejeta 28. 9. 1954, v veljavi od 6. 6. 1960. Dostopno na http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/o_c_sp.htm (6. 1. 2003).
8. Konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije. *International Convention on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination*. Sprejeta 7. 3. 1966, v veljavi od 4. 1. 1969. Dostopno na http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/d_icerd.htm (6. 1. 2003).

9. Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije proti ženskam. *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*. Sprejeta 18. 12. 1979, v veljavi od 3. 9. 1981. UL SFRJ - Mednarodne pogodbe, št. 11/81.
10. Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah. *Convention on the Rights of the Child*. Sprejeta 20. 11. 1989, v veljavi od 2. 9. 1990. UL SFRJ - Mednarodne pogodbe, št. 15/90.
11. Splošna deklaracija o človekovih pravicah. *Universal Declaration on Human Rights*, sprejela in razglasila jo je Generalna skupščina Združenih narodov 10. 12. 1948 z resolucijo št. 217 A(III). Neuradni slovenski prevod je dostopen <http://www.unhchr.ch/udhr/lang/slv.htm> (23. 3. 2004).
12. Zakon o državljanstvu Republike Latvije. *Law on Citizenship*. Sprejet 21. 6. 1994, v veljavi od 25. 8. 1994. Dostopno na <http://www.humanrights.lv/doc/latlik/citiz1.htm> (22. 10. 2003).
13. Zakon o državljanstvu Republike Litve. *Law on Citizenship*. Sprejet in v veljavi od 3. 11. 1989. Dostopno na <http://www3.lrs.lt/c-bin/eng/preps2?Condition1=21839&Condition2> (13. 9. 2003).
14. Zakon o položaju nekdanjih državljanov ZSSR, ki niso državljani Latvije ali katerekoli druge države. *Law On the Status of Former USSR Citizens Who are not Citizens of Latvia or Any Other State*. Sprejet in v veljavi od 12. 4. 1995. Dostopno na <http://www.humanrights.lv/doc/latlik/noncit.htm> (22. 10. 2003).
15. Zakon o državljanstvu Republike Estonije. *Law on citizenship*. Sprejet 19. 1. 1995, v veljavi od 1. 4. 1995. Dostopno na <http://www.geocities.com/nationalite/estonia.txt> (22. 10. 2003).

7.2 SEKUNDARNI VIRI

1. Barrington, Lowell (1995) The Domestic and International Consequences of Citizenship in the Soviet Successor States. *Europe-Asia Studies* 47(5), 731-736.
2. Capotorti, Francesco (1977) *Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*. UN Document E/CN.4/Sub.2/384/Add.1-7. Dostopno na http://www.minority-rights.org/docs/mn_defs.htm (10. 9. 2003).
3. CIA Fact Book. Zemljevidi baltskih držav. Dostopno preko <http://www.gurteen.com> (23. 8. 2004).

4. Čok, Vida (2002) "Svako ima pravo na državljanstvo". Dostopno na <http://www.danas.co.yu/20020830/pravo.htm> (18. 12. 2003).
5. Dedić, Jasminka (2003) "Diskriminacija v postopkih pridobivanja državljanstva v Sloveniji". Raziskava v okviru projekta raziskovalnih štipendij Mirovnega inštituta. Ljubljana: Mirovni inštitut.
6. Enciklopedija Wordiq. Dostopno na http://www.wordiq.com/definition/Baltic_Republics (23. 5. 2004).
7. Ermenc, Blaž (2004) *Evropska unija in varstvo narodnih manjšin*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
8. Estonian Institute: *Ethnic Issues in Estonia (2002)*. Dostopno na http://www.einst.ee/factsheets/factsheets_uus_kuju/ethnic_issues_in_estonia.htm (5. 6. 2004).
9. *Ethnicity in Estonia*. Dostopno preko <http://www.einst.ee/factsheet/russians> (23. 9. 2003).
10. Evropski Parlament "Briefing No 42: The Russian minority in the Baltic States and the Enlargement of the EU". Dostopno na http://www.europarl.eu.int/enlargement/briefings/42a1_en.htm (3. 2. 2004).
11. Geistlinger, Michael in Kirch, Aksel (1995) *A new framework for the Estonian majority and the Russian minority*. Dunaj: Braumüller.
12. Haxton, Michael (1994) "The Russians of Estonia". Dostopno na <http://www.bsos.umd.edu/cidcm/mar/estruss.htm> (23. 9. 2003).
13. Juozeliuniene, Irena (1997) Ethnic identities and inter-ethnic relations in Lithuania *Regional contact* 12, 194-206.
14. Kolstoe, Paul (1995) *Russians in the former Soviet Republics*. London: Hurst&Company.
15. Komac, Miran (2002) *Varstvo manjšin: uvodna pojasnila & dokumenti*. Društvo Amnesty International Slovenije. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
16. Komac, Miran (1990) *Politična kultura, narodnostna identiteta, migracijski procesi in etnorazvoj – Protislovja narodnostnega razvoja Slovencev v Videmski pokrajini*. Doktorska disertacija. Ljubljana: FDV.
17. Kotov, Gennady (1999) "On the situation with national minorities in Latvia". Dostopno na http://www.minelres.lv/count/latvia/Minor_99.htm (13. 10. 2003).
18. *Language research - Latvia*. Dostopno na <http://www.us-english.org/foundation/research/olp/viewResearch.asp?CID=47&TID=4> (14. 10. 2003).

19. *Latvian Human Development Report 1997*. Dostopno na http://www.un.lv/download/1997/_chap3.pdf (25. 10. 2003).
20. Legal Information Centre for Human Rights (1998) "Integration in Estonia". Dostopno na <http://www.lichr.ee/eng/researches.analysis/diff1.htm> (20. 10. 2003).
21. Lieven, Dominic (1993) *Ethnic conflict in the Soviet Union and its successor states*. London, New York: Routledge.
22. Mežs, Ilmars (1993) The ethnic geography of Latvia. *Geographica Slovenica* 32, 153-160.
23. Ministrstvo Estonije za zunanje zadeve. Dostopno na http://www.vm.ee/estonia/kat_399/4305.html (25. 9. 2003).
24. Moffit, Brian (1997) "Russian minorities and citizenship laws in the Baltics". Dostopno na <http://www.geocities.com/Athens/Aegean/9058/intr2.htm> (28. 11. 2003).
25. Naturalisation Board of the Republic of Latvia. Dostopno na http://www.np.gov.lv/index.php?en=fakti_en&saite=residents.htm (10. 2. 2003).
26. Nutt, Mart (1997) "Ethnicity in Estonia". Dostopno na www.einst.ee/historic/society/ethnicity.htm (23. 9. 2003).
27. Oddelek za migracije in državljanstvo (Estonija). Dostopno na http://www.vm.ee/estonia/pea_172/kat_399/4518.html (10. 3. 2004).
28. Open Society Institute (1997) "Estonia and Latvia: Citizenship, Language and Conflict Prevention". A Special Report by the Forced Migration Projects. Dostopno na <http://www2.soros.org/fmp2/html/baltics.htm>, (23. 1. 2004).
29. Open Society Institute (1997) "Third sector promotion of non-estonian integration in Estonia. Estonia and Latvia. Citizenship, Language and Conflict Prevention". A Special Report by the Forced Migration Project. Dostopno na http://www.jti.ee/et/hr/integratsioon/3sec_i.html (20. 10. 2003).
30. Pall, Peeter (1998) "Language minorities in Estonia". Dostopno na <http://www.geocities.com/Athens/9479/eesti.html> (22. 10. 2003).
31. Parlament republike Litve. Dostopno na http://www3.lrs.lt/pls/inter/www_viewer.home?p_kalb_id=2 (13. 9. 2003).
32. Pettai, Vello (2000) "Competing conceptions of multiethnic democracy: debating minority integration in Estonia". Dostopno na <http://www.essex.ac.uk/ecpr/jointsessions/copenhagen/papers/ws1/pettai.PDF> (26. 2. 2004).

33. *Programme »On the way to a civic society –2000«*. Študija, ki jo je pripravil naturalizacijski odbor Republike Latvije. Dostopno na http://www.np.gov.lv/index.php?en=info_en&saite=owcs2k.htm (21. 10. 2003).
34. Raziskava o človekovih pravicah in socialni integraciji v Latviji (1998), ki sta jo pripravila Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Latvije in naturalizacijski odbor. Dostopno na http://www.un.lv/down/undp_publ/yalta.pdf (13. 10. 2003).
35. Roter, Petra (2003a) *O pojmovanju manjšin*. Prispevek je bil pripravljen v okviru Ciljnega raziskovalnega projekta »Percepcije slovenske integracijske politike«. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
36. Roter, Petra (2003b) *Integracija*. Prispevek je bil pripravljen v okviru Ciljnega raziskovalnega projekta »Percepcije slovenske integracijske politike«. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
37. *Russian minority in Estonia*. Prispevek je del projekta "Cultures, Languages, Minorities: The Danish-German Border Region—An Example of Conflict Resolution." Dostopno na <http://www.minority2000.net/Gr-15/t13gb0.htm> (20. 9. 2003).
38. *Russians in Estonia*. Dostopno na <http://www.einst.ee/factsheet/russians> (16. 9. 2003).
39. Saarkoppel, Kerstin (2001) "An exploration of Estonia's citizenship policies: Have changes really occurred?". Dostopno na <http://www.carleton.ca/ces/papers/kerstinsaarkoppel.pdf> (15. 11. 2003)
40. Senegačnik, Jurij (1993a) Pribaltska osamosvajanja. Latvija. *GEA Življenje sveta* 3(3), 44-46. Ljubljana: Mladinska knjiga založba.
41. Senegačnik, Jurij (1993b) Pribaltska osamosvajanja. Litva. *GEA Življenje sveta* 3(2), 21-23. Ljubljana: Mladinska knjiga založba.
42. Senegačnik, Jurij (1993c) Pribaltska osamosvajanja. Estonija. *GEA Življenje sveta* 3(6) 50-51. Ljubljana: Mladinska knjiga založba.
43. Slovar slovenskega knjižnega jezika (2000). Ljubljana: Državna založba Slovenije.
44. Smith, Graham (1996) *The nationalities Question in the post-Soviet States*. London, New York: Longman.
45. Statistični urad Republike Litve. Dostopno na http://std.lt/Surasymas/APIE/index_istor_e.htm (9. 10. 2003).
46. *The Integration of Society in Latvia*. Dostopno na <http://www.Np.gov/fjas/integracija.htm> (20. 10. 2003).

47. The Latvian Institute (2002): Fact sheets on Latvia. Dostopno na http://www.latinst.lv/li_eng_facts.htm (10. 9. 2003).
48. Thiele, Carmen (1999) "The Criterion of Citizenship for Minorities – The Example of Estonia". Dostopno na [www.ccehr.eu-frankfurt-o.de/hr/files/work_mi1.pdf](http://www.ccehr.eu/frankfurt-o.de/hr/files/work_mi1.pdf) (18. 9. 2004).
49. Veliki splošni leksikon (1998). Ljubljana: Državna založba Slovenije.
50. Volkovs, Vladislavs (2000) "Russians in Latvia". Dostopno na http://www.latinst.lv/n_minorities/russians.htm (10. 10. 2003).
51. Zaagman, Rob (1999) *Conflict prevention in the Baltic states: The OSCE high commissioner on national minorities in Estonia, Latvia and Lithuania*. Flensburg: European Centre for Minority Issues.

8 PRILOGE

8.1 PRIKAZ GEOGRAFSKE LEGE BALTSKIH DRŽAV

Vir: CIA Fact Book. Dostopno na <http://www.gurteen.com/gurteen/gurteen.nsf/id/L00637/> (23. 8. 2004).

8.2 ZEMLJEVID ESTONIJE

Vir: CIA Fact Book. Dostopno na <http://www.gurteen.com/gurteen/gurteen.nsf/id/L00589/> (23. 8. 2004).

8.3 ZEMLJEVID LITVE

Vir: CIA Fact Book. Dostopno na <http://www.gurteen.com/gurteen/gurteen.nsf/id/L00479/> (23. 8. 2004).

8.4 ZEMLJEVID LATVIJE

Vir: CIA Fact Book. Dostopno na <http://www.gurteen.com/gurteen/gurteen.nsf/id/L00415/> (23. 8. 2004).